

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Andrea Dudová

Bezdůvodné obohacení v občanskoprávních vztazích

Diplomová práce

Olomouc 2012

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Bezdůvodné obohacení v občanskoprávních vztazích“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Českém Těšíně dne 24. března 2012

.....

Andrea Dudová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce panu Mgr. Tomáši Tintěrovi za cenné rady a věnovaný čas při vypracování této diplomové práce.

Poděkování patří rovněž mé rodině za podporu po dobu mého studia.

Seznam použitých zkratek:

ObčZ – zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád

ObchZ – zákon č. 513/1991Sb., Obchodní zákoník

NOZ - zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník

OZO - Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., Obecný zákoník občanský

ZVPPV- zákon č. 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví

AZ - zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském

ABGB – Rakouský Všeobecný zákoník občanský (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch)

BGB – Německý občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch)

ZGB – Švýcarský občanský zákoník (Zivilgesetzbuch)

OR – Obligationenrecht, 5. část ZGB

CCQ – Québecký občanský zákoník (Code civil du Québec)

a násl. – a následující

srov. – srovnej

resp. - respektive

odst. – odstavec

čl. – článek

tj. – to je

č. - číslo

Obsah

Seznam použitých zkratk	4
Úvod	7
1. Institut bezdůvodného obohacení v historickém vývoji	10
1.1. Případy vydání bezdůvodného obohacení v římském právu	10
1.2. Právní úprava bezdůvodného obohacení v zákonu č. 946/1811 Sbírký zákonů soudních	11
1.3. Závazky k vydání protiprávně získaného plnění podle zákona č. 141/1950 Sb.	12
1.4. Neoprávněný majetkový prospěch podle zákona č. 40/1964 Sb.	12
1.5. Bezdůvodné obohacení de lege lata	14
2. Pojem bezdůvodné obohacení	15
2.1. Funkce právní úpravy bezdůvodného obohacení	15
2.2. Subjekty bezdůvodného obohacení	15
2.3. Předpoklady vzniku bezdůvodného obohacení	17
2.3.1. Získání majetkového prospěchu	17
2.3.2. Majetková újma	18
2.3.3. Právní bezdůvodnost obohacení	19
2.3.4. Negativní vymezení pojmu bezdůvodného obohacení (§ 455 ObčZ)	19
2.3.5. Princip subsidiarity právní úpravy	20
3. Charakteristika jednotlivých případů bezdůvodného obohacení	22
3.1. Plnění bez právního důvodu	23
3.2. Plnění z neplatného právního důvodu	24
3.3. Plnění z právního důvodu, který odpadl	26
3.4. Plnění získané z nepoctivých zdrojů	27
3.5. Plnění získané tím, za něhož bylo plněno to, co měl po právu plnit sám	28
4. Právní následky bezdůvodného obohacení	31
4.1. Ediční povinnost	31

4.2.	Způsoby realizace ediční povinnosti.....	32
4.2.1.	Naturální restituce	33
4.2.2.	Relutární náhrada.....	33
4.2.3.	Uspokojení práva na vydání bezdůvodného obohacení z nabytých věcí	35
4.3.	Adresáti ediční povinnosti	36
4.3.1.	Zvláštní postavení státu	38
4.4.	Rozsah ediční povinnosti	40
4.4.1.	Povinnost vydat užitky	41
4.4.2.	Právo na náhradu nutných nákladů.....	42
5.	Některé hmotněprávní důsledky vydání bezdůvodného obohacení	44
5.1.	Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení.....	44
5.1.1.	Objektivní promlčecí doba	45
5.1.2.	Subjektivní promlčecí doba	45
5.2.	Splatnost pohledávek na vydání bezdůvodného obohacení.....	46
5.3.	Solidarita obohacených při vydávání bezdůvodného obohacení	47
6.	Zvláštní úprava bezdůvodného obohacení v právu duševního vlastnictví.....	48
6.1.	Autorské právo.....	48
6.2.	Právo průmyslového vlastnictví.....	48
7.	Bezdůvodné obohacení podle nového občanského zákoníku.....	50
	Závěr	54
	Shrnutí/Summary	57
	Seznam klíčových slov/The list of keywords	58
	Seznam použitých zdrojů.....	59

Úvod

V každodenním životě nastávají situace, při kterých dochází ke vzniku stavu, kdy se jeden subjekt obohatí na úkor druhého zákonem nedovoleným způsobem. Při neexistenci právní úpravy, postihující vydávání takto získaných hodnot, by docházelo nejen k porušení zásady *neminem laedere*, ale taktéž k narušování majetkové rovnováhy a k nežádoucím zásahům do společenských vztahů. Problematiku dopadu bezdůvodného obohacení do občanskoprávních vztahů jsem si jako téma své diplomové práce zvolila především z důvodu dynamiky jejího vývoje, s přihlédnutím k aktuální judikatuře Nejvyššího soudu, která je limitována strohostí zákonné úpravy.

Cílem mé práce je zhodnocení dosavadní právní úpravy bezdůvodného obohacení v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku (ObčZ), poukázání na problematické momenty platné právní úpravy a pojmenování jejích nedostatků, se zřetelem k někdy odlišným názorům právní teorie a soudní praxe. Postupnou analýzou předpokladů vzniku bezdůvodného obohacení a jeho jednotlivých skutkových podstat hodlám dospět k právním následkům získání majetkového prospěchu v rozporu se zákonem. Má diplomová práce nemůže ponechat stranou ani úpravu bezdůvodného obohacení v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, který nabude účinnosti dne 1. ledna 2014. Pozitivní přínos své práce spatřuji i ve srovnání současného právního stavu s právní úpravou v tomto novém kodexu. Není mou ambicí postihnout celou oblast tohoto právního nástroje a vypořádat se se všemi problémy, které jeho aplikace právní praxi přináší.

Diplomová práce je zpracována podle právního stavu k 23. březnu 2012.

Na základě studia uvedeného tématu jsem dospěla k závěru, že odborná literatura se k němu vyjadřuje velmi zřídka a k jeho detailnějšímu studiu slouží pouze pár ucelených publikací pocházejících ještě z období Československé socialistické republiky, tj. před rokem 1989, z nichž poslední je dílo Josefa Vaňka, z roku 1987.¹ Vzhledem k rozsáhlé novelizaci ObčZ v roce 1991 ji tedy nelze považovat za zcela aktuální.

Studijní materiál budu čerpat především z rozhodnutí Nejvyššího soudu, která jsou veřejnosti dostupná na jeho webových stránkách www.nsoud.cz či v odborné publikaci,² dále z odborných článků uveřejněných v právně teoretických periodikách a z komentářů k ObčZ,

¹ VANĚK, Josef. Neoprávněný majetkový prospěch. Praha: Panorama, 1987, 234 s

² LAVICKÝ, Petr. *Přehled judikatury ve věcech bezdůvodného obohacení*. Praha: ASPI, 2006, 416 s.

kteře napomáhají k lepšímu pochopení dané problematiky a podávají systematický výklad jednotlivých ustanovení institutu bezdůvodného obohacení.

Při zpracování své diplomové práce použiji metodu deskriptivní, interpretační a historicko-komparativní, jejichž prostřednictvím popíši platnou právní úpravu institutu bezdůvodného obohacení, vyložím nejfrekventovanější pojmy tohoto právního nástroje na základě rozhodovací praxe soudů a srovnám minulou, současnou a budoucí právní úpravu.

Diplomovou práci rozdělím do sedmi kapitol obsahujících další podkapitoly, které umožňují snadnější orientaci v textu. Takové členění práce čtenáři umožňuje snazší orientaci v odborném textu. Bude tak seznámen s historickým vývojem tohoto právního institutu, jeho klíčovými pojmy, předpoklady vzniku a charakteristikou jednotlivých skutkových podstat. Uvedenou chronologii jsem zvolila záměrně, neboť se další kapitoly mé diplomové práce budou věnovat právním následkům získání bezdůvodného obohacení a některým hmotněprávním souvislostem (například otázce promlčení), které by nemusely být, bez bližšího seznámení se stěžejními informacemi, správně pochopeny.

První kapitola bude věnována historickému vývoji institutu bezdůvodného obohacení, se zřetelem k jeho úpravě v civilních kodexech z let 1811, 1950 a 1964.

Vymezení funkce bezdůvodného obohacení v občanskoprávních vztazích, identifikace jeho subjektů, předpokladů vzniku, podmínek jeho vydání a vymezení případů, které nelze za bezdůvodné obohacení považovat budou obsahem druhé kapitoly.

Charakteristika jednotlivých skutkových podstat bezdůvodného obohacení ve světle rozhodovací praxe vyšších soudů bude obsahem třetí kapitoly mé práce. Jako pramen poznání mi zde poslouží především soudní judikatura, která dotváří velice kusou zákonnou úpravu.

Vznik ediční povinnosti a způsoby její realizace, ať již formou naturální restituce či relativní náhrady, popíše čtvrtá kapitola, ve které se mimo jiné budu samostatně zabývat vydáním bezdůvodného obohacení v případech absence dobré víry, a to uspokojením z nabytých věcí.

Protože se právo na vydání bezdůvodného obohacení v důsledku plynutí času značně oslabuje, bude nezbytné zmínit také lhůty, ve kterých je nutné právo na vydání bezdůvodného obohacení vykonat. Dále se v páté kapitole rovněž zaměřím na problematiku splatnosti pohledávek a pluralitu dlužníků při vydávání majetkových hodnot získaných neoprávněnými majetkovými přesuny.

Šestá kapitola této diplomové práce se bude zabývat zvláštní úpravou bezdůvodného obohacení v právu duševního vlastnictví. V první řadě se zamyslím nad stanovením odlišného

rozsahu vydání majetkového prospěchu v zákoně č. 121/2000 Sb., autorském zákoně, a v zákoně č. 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví, proti obecné úpravě v ObčZ, které se naprosto vymyká chápání bezdůvodného obohacení jako institutu, který má především uvést narušené majetkové poměry do stavu, který se bude co nejvíce podobat tomu, jenž zde byl před neoprávněnými majetkovými přesuny, a nikoliv trestat a ukládat sankční opatření.

Předmětem mého zájmu bude rovněž nový občanský zákoník. V poslední kapitole stručně představím právní úpravu bezdůvodného obohacení v tomto novém kodexu a porovnáám ji s platnou právní úpravou, jelikož zmiňovaná rekodifikace přináší určité změny i na poli neoprávněných majetkových přesunů.

1. Institut bezdůvodného obohacení v historickém vývoji

1.1. Případy vydání bezdůvodného obohacení v římském právu

Bezdůvodné obohacení je institutem, který má kořeny již v období římského práva. Už v této době byla prosazována myšlenka, že není možné se bezdůvodně obohacovat na úkor jiného, aniž by mu bylo poskytnuto přeměřené zadostiučinění. V období justiniánského práva pak bylo rozlišováno několik žalob na vrácení plnění, které bylo poskytnuto, aniž by existoval právní důvod, proč bylo plněno, tzv. kondikce (condictio). Všeobecné podmínky kondikcí v právu justiniánském byly následující: fakt, že se někdo obohatil, že se tak stalo na újmu druhého, a že toto obohacení je nespravedlivé, bezdůvodné.³ Podle způsobu obohacení byly rozeznávány tyto kondikce⁴:

- 1) *condictionem indebiti* (žaloba na plnění nedluhu⁵)
- 2) *condictionem causa data, causa non secuta* (žaloba na vrácení plnění, pokud bylo plněno, avšak předpokládaný důvod plnění později nenastal)
- 3) *condictionem ob causam finitam* (žaloba na vrácení plnění, pokud předpokládaný důvod plnění nastal, avšak později odpadl)
- 4) *condictionem furtiva* (žaloba na vydání odcizené věci)
- 5) *condictionem ob turpem causam* (žaloba na vrácení plnění, které bylo poskytnuto z nemravného důvodu, přičemž nemravnost lze přičítat pouze příjemci tohoto plnění)
- 6) *condictionem ob iniustam causam* (žaloba na vrácení plnění, které bylo poskytnuto v rozporu se zákonem)
- 7) *condictio sine causa* v užším slova smyslu (žaloba na vydání plnění v jiných případech bezdůvodného obohacení)

³ KORECKÁ, Věra. *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1981. s. 13.

⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 10. října 2007, sp. zn. I. 383/05, blíže ke kondikcím viz KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 249-250

⁵ Nedluh (*indebita*) byl nejen dluh, který vůbec nevznikl, ale i dluh, neúčinný následkem excepce, nebo dluh, který později zanikl (srov. KORECKÁ, V. *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1981. s. 14).

1.2. Právní úprava bezdůvodného obohacení v zákonu č. 946/1811 Sbírky zákonů soudních

Zákon č. 946/1811 Sb. z. s. (obecný zákoník občanský) neobsahoval výslovnou úpravu bezdůvodného obohacení, avšak vrácení majetkového prospěchu, který byl získán neoprávněně, se na několika místech věnuje.

Důležitá otázka, která se v souvislosti s úpravou bezdůvodného obohacení v OZO objevila zněla - „obsahuje či neobsahuje tento kodex všeobecnou žalobu z bezdůvodného obohacení?“ Názor, že OZO tuto všeobecnou žalobu nezná, se stal většinovým. Zastával jej například Dr. Stupecký, který tvrdil, že v OZO, konkrétně v ustanovení § 1041, nelze spatřovat generální žalobu z bezdůvodného obohacení, jelikož tento paragraf upravuje pouze dva specifické případy užití věci ku prospěchu jiného.⁶ Na druhé straně se však v literatuře setkáváme také s názory, že generální žaloba z bezdůvodného obohacení se v OZO nachází. Tuto myšlenku zastával například Dr. Sedláček, který obecnou žalobu spatřoval právě v § 1041 ve spojení s § 7, který podle něj použitelnost § 1041 rozšiřuje⁷. Skutkové podstaty žalob z bezdůvodného obohacení (kondikcí) se podle komentáře k obecnému zákoníku občanskému nacházejí v § 1041- § 1044 a § 1431- § 1437.

První ze zmíněných kategorií se v OZO nachází pod marginální rubrikou „Upotřebení věci k prospěchu druhé osoby“. Ustanovení § 1041 pojednávalo o upotřebení věci k prospěchu druhého, mimo případy jednatelství, § 1042 pamatuje na případy, kdy osoba učiní náklad za jiného, který byl k tomuto nákladu povinen sám, § 1043 řeší případ obětování věci v nouzi a § 1044 odkazuje ve věcech náhrady válečných škod na rozhodnutí zvláštních politických úřadů.

Placení nedluhu jsou v OZO věnovány § 1431- § 1437. Tzv. *condictio inebiti* byla upravena v ustanovení § 1431, přičemž následující § 1432 výslovně vylučoval tuto žalobu na vrácení toho, co bylo plněno na dluh neplatný jen pro nedostatek formy, naturální, či pokud ten, kdo plnil věděl, že plní, i když k tomu nebyl povinen. Podle § 1434 bylo možno se domáhat vrácení toho, co již bylo zapláceno, pokud byla dlužná pohledávka dosud nejistá nebo pokud byla ještě závislá na splnění připojené výminky. *Condictio causa finita* byla upravena v § 1435 a případ, kdy byl někdo povinen dát druhému jen jednu ze dvou věcí a omylem dal obě, řešil § 1436.

⁶ KORECKÁ: *Neoprávněný majetkový prospěch ...*, s. 19.

⁷ Tamtéž

1.3. Závazky k vydání protiprávně získaného plnění podle zákona č. 141/1950 Sb.

Občanský zákoník z roku 1950 již výslovně upravoval bezdůvodné obohacení a to v části IV. hlavě 17. nazvané „Závazky z bezdůvodného obohacení“, v ustanoveních § 360 - § 365. Hlava sedmnáctá⁸ byla rozdělena do 3 rubrik. V § 360 - § 362 bylo upraveno plnění bez právního důvodu, přičemž § 360 obsahoval případy plnění bez právního důvodu a plnění, jehož právní důvod se neuskutečnil nebo odpadl. V ustanoveních § 363 a § 364 bylo upraveno upotřebením věci pro jiného, konkrétně § 363 zahrnoval případy upotřebením věci pro jiného, mimo případ jednatelství bez příkazu a § 364 obětování věci ve společné nouzi za účelem odvrácení větší škody. Případy, kdy byl učiněn náklad za jiného, řeší § 365.

Úprava bezdůvodného obohacení v občanském zákoníku z roku 1950 se však s rozvojem ekonomických a politických vztahů stala nedostačující a značně zastaralá, jelikož existovalo mnoho způsobů získání neoprávněného majetkového prospěchu, které nebyly postižitelné podle ustanovení § 360 - § 365.

1.4. Neoprávněný majetkový prospěch podle zákona č. 40/1964 Sb.

Podstatné změny v otázce právní úpravy dotčené problematiky přinesl občanský zákoník z roku 1964.⁹ Jednou z nich byla změna názvu institutu „bezdůvodného obohacení“ na „neoprávněný majetkový prospěch“. Je také nutno poukázat na zásadu, která je formulována v preambuli tohoto kodexu ve článku VII., a která zněla: „Nikdo nesmí zneužívat svých práv proti zájmům společnosti nebo spoluobčanů a nikdo se nesmí na úkor společnosti nebo spoluobčanů obohacovat“. Ustanovení § 107 nově obsahovalo zvláštní úpravu promlčecí doby u práva na vydání neoprávněného majetkového prospěchu. Subjektivní promlčecí doba byla jednoletá a počítala se od okamžiku, kdy se oprávněný dozvěděl, že došlo na jeho úkor k získání neoprávněného majetkového prospěchu a kdo se takto obohatil. Naproti tomu objektivní doba činila 3 roky, šlo-li však o úmyslně získaný majetkový prospěch, promlčelo se právo za 10 let ode dne, kdy k němu došlo. Další důležitou změnou byl fakt, že podle občanského zákoníku z roku 1964 byly právní vztahy, vzniklé v důsledku získání neoprávněného majetkového prospěchu, považovány za vztahy odpovědnostní a v souladu

⁸ SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona. *Civilní kodexy : 1811-1950-1964*. Brno: Doplněk, 1993, s. 350-351.

⁹ zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v původním znění

s tím byla jejich úprava zařazena do části šesté nazvané „Odpovědnost za škodu a za neoprávněný majetkový prospěch.“¹⁰

Právní následky získání neoprávněného majetkového prospěchu byly upraveny v části šesté, hlavě třetí v § 451- § 459. Podle ustanovení § 451 platilo, že kdo na úkor občana nebo organizace neoprávněně získá majetkový prospěch, musí jej vydat. Co se myslí neoprávněným majetkovým prospěchem, definoval § 452 tak, že je jím „prospěch získaný plněním bez právního důvodu nebo plněním z neplatného právního úkonu, jakož i prospěch získaný z nepoctivých zdrojů“. Neoprávněný majetkový prospěch získal také ten, kdo si ponechal věc nalezenou (srov. tehdejší znění § 453). V ustanovení § 454 bylo zakotveno pravidlo, podle kterého měl neoprávněný majetkový prospěch také ten, za nějž bylo plněno, co po právu měl plnit sám. Výluky z neoprávněného majetkového prospěchu, tedy plnění, která se za neoprávněný majetkový prospěch nepovažují, stanovil § 455. Jednalo se o plnění promlčeného dluhu, dluhu neplatného jen pro nedostatek formy, plnění ze hry nebo sázky a vrácení peněz do hry nebo sázky půjčených. Ustanovení § 456 ukládalo povinnost vydat neoprávněný majetkový prospěch tomu, na jehož úkor byl získán.¹¹ Pokud nebylo možno zjistit, kdo je oprávněný, musel být takto získaný prospěch vydán státu. Ingerenci státu do občanskoprávních vztahů umožňovalo také ustanovení § 457 odst. 2 a 3, které připouštělo na návrh prokurátora (dnes státního zástupce) vyslovit, že část nebo celé plnění, poskytnuté podle neplatné smlouvy, která byla uzavřena oběma stranami s úmyslem porušit zákon, případně státu. Mělo-li být zásadně vráceno vše, co bylo neoprávněně získáno, avšak nebylo-li to možné zejména proto, že majetkový prospěch spočíval ve výkonech, ustanovení § 458 odst. 1 určovalo zásadu, podle níž za takové plnění musí být poskytnuta peněžitá náhrada.

Nejdůležitější změny v oblasti neoprávněného majetkového prospěchu přinesly novely provedené zákony číslo 131/1982 Sb. a 509/1991 Sb. První ze zmíněných novel vložila za § 453 nové ustanovení § 453a, který stanovoval případnutí věci státu, pokud se vlastník věci dopustil takového protiprávního jednání, jímž se trvale zbavil možnosti věc obvyklým způsobem užívat, pokud bylo v rozporu se zájmem společnosti, aby vlastník s věcí dále nakládal (odst. 1 věta první). Uvedené ustanovení mělo sankční (represivní) charakter a bylo uplatňováno zejména v souvislosti s tehdy chápanou nelegální (ovšem někdy i legální) emigrací obyvatel z tehdejšího komunistického Československa. Pod zástěrkou „zájmu

¹⁰ KORECKÁ: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 31.

¹¹ Podobnou úpravu obsahují také zahraniční občanské zákoníky, viz Codice civile čl. 2041, ZGB čl. 62 OR či čl. 1493 CCQ

společnosti“ docházelo vlastně k vyvlastňování majetku emigrantů, kteří se opuštěním věci (zanechaných na území Československé socialistické republiky) zbavili – podle vládnoucí ideologie - možnosti je obvyklým způsobem užívat, např. proto, že v souvislosti s vystěhováním získali státní občanství cizího (nesocialistického) státu. Zvláštností bylo, že naplněním zákonných předpokladů (všech podmínek hypotézy § 453a odst. 1) přímo ze zákona nastával přechod vlastnictví k dotčeným věcem na stát. Realizaci majetku, jenž takto připadl státu, prováděly národní výbory¹². Ustanovení § 453a bylo zrušeno zákonem č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích s účinností od 1. 4. 1991. Další změnu přinesl zákon č. 509/1991 Sb., kterým (mimo jiné) došlo k opuštění pojmu „neoprávněný majetkový prospěch“ a k renesanci výrazu „bezdůvodné obohacení“. Další významnou změnou, kterou posledně citovaný zákon přinesl, bylo zrušení ustanovení § 452, § 453 a § 457 odst. 2 a 3. Je nutné se rovněž zmínit o změnách v oblasti promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení, které přinesla výše zmíněná novela provedená zákonem č. 131/1982 Sb. Subjektivní doba byla prodloužena z jednoho na dva roky a k ustanovení § 107 byl přidán odstavec třetí, který řeší podmínky, za který soud přihlédne k námitce promlčení v případě vrácení plnění účastníky neplatné či zrušené smlouvy.

1.5. Bezdůvodné obohacení de lege lata

Platná právní úprava bezdůvodného obohacení je zpracována v části šesté zákona č. 40/1964 Sb., v rubrice s názvem „Odpovědnost za škodu a za bezdůvodné obohacení“, kde jsou jí v hlavě třetí věnovány § 451- § 459. Dalšími důležitými ustanoveními, která se nachází mimo tuto základní úpravu bezdůvodného obohacení, jsou například § 107, který upravuje zvláštní promlčecí lhůtu pro promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení nebo § 489, jenž bezdůvodné obohacení označuje za jeden z právních důvodů vzniku závazku a považuje jej za samostatný zavazovací důvod. Jednotlivá ustanovení podrobněji rozpracuji níže ve své diplomové práci.

¹² ČEŠKA, Zdeněk a kol. Občanský zákoník: komentář, Svazek II. Praha: Panorama, 1987, s. 628

2. Pojem bezdůvodné obohacení

2.1. Funkce právní úpravy bezdůvodného obohacení

Celá oblast soukromého práva je ovládána zásadou, že se nikdo nesmí obohacovat na úkor ostatních. Je-li tato zásada porušena a fyzická či právnická osoba se v rozporu s právním řádem a dobrými mravy bezdůvodně obohatila na úkor jiné fyzické nebo právnické osoby, musí tento majetkový prospěch vrátit ochuzenému. Uplatňuje se přitom plná naturální restituce, což znamená, že osobě, na jejíž úkor bylo obohacení získáno, musí být vydáno vše, co od ní bylo neoprávněně získáno. V případech, kdy restituce in natura není možná¹³, je obohacený povinen vydat náhradu v penězích.

Smyslem právní úpravy je navrácení narušené majetkové rovnováhy a vytvoření stavu, který zde byl před porušením práva, prostřednictvím *reparační* a *restituční* funkce. Další významnou funkcí bezdůvodného obohacení je funkce *preventivní*. Její podstatou je, pod hrozbou majetkové odpovědnosti, tj. pod sankcí vydat protiprávně získané majetkové hodnoty, odradit účastníky občanskoprávních vztahů, aby se na úkor jiných osob obohacovali. Výjimečně působí také funkce *represivní*, která však má své místo především v oblasti norem veřejnoprávních. Tato funkce se v souvislosti s neoprávněným majetkovým prospěchem (dnes bezdůvodným obohacením) uplatňovala do 1. dubna 1991, kdy v souvislosti s přijetím zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, bylo zrušeno ustanovení § 453a, které stanovovalo připadnutí věci státu, pokud se vlastník věci dopustil takového protiprávního jednání, jímž se trvale zbavil možnosti věc obvyklým způsobem užívat, pokud bylo v rozporu se zájmem společnosti, aby s věcí dále nakládal. Zákonem 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, došlo s účinností k 1. 1. 1992 ke zrušení odstavců 2 a 3 § 457, podle nichž mohl soud na návrh prokurátora vyslovit, v situaci, kdy šlo o neplatný právní úkon z důvodů uvedených v § 39 ObčZ, tj. proto, že svým obsahem nebo účelem odporoval zákonu nebo jej obcházel anebo se přičil zájmům společnosti, že plnění přijaté tím, kdo takto vědomě porušil zákon, připadá zcela nebo zčásti státu, s tím, že soud současně uložil případlé plnění vydat státu. O veřejnoprávním charakteru tohoto ustanovení svědčí skutečnost, že hlavním kritériem při rozhodování o rozsahu připadnutí plnění státu, ke kterému měl soud v první řadě přihlídnout, byl společenský dosah neplatného právního úkonu.

2.2. Subjekty bezdůvodného obohacení

¹³ Například proto, že bezdůvodné obohacení spočívalo v určité práci, resp. v určitém výkonu či případy zničení nebo opotřebení věci.

Subjekty závazkového právního vztahu z bezdůvodného obohacení jsou na jedné straně ten, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, tedy osoba oprávněná, resp. ochuzený, a na straně druhé osoba, která bezdůvodné obohacení získala, tedy osoba povinná, resp. obohacený¹⁴, přičemž zmenšení majetkových hodnot ve sféře postiženého se rovná zvětšení majetkových hodnot či nezmenšení těchto hodnot, ač mělo po právu nastat, v majetkové sféře obohaceného na úkor postiženého.

Stávající právní úprava nemá pro označení osoby povinné ani oprávněné z bezdůvodného obohacení jednoslovný výraz. Z tohoto důvodu budu v dalším textu pro jejich označení používat výraz „obohacený“ a „ochuzený“, které podle mého názoru přesně vyjadřují jejich postavení v právním vztahu, navíc respektují pojmosloví používané v zákoně č. 89/2012 Sb.

Obohaceným může být osoba fyzická, osoba právnická, stát, popř. obce nebo kraje. Jelikož bezdůvodné obohacení vzniká objektivně, není rozhodné, zda má fyzická osoba, která bezdůvodné obohacení získala, způsobilost k právním úkonům nebo deliktní způsobilost. Je tedy možné, že povinnost vydat bezdůvodné obohacení bude stíhat i nezletilé či občany stížené duševní poruchou, kteří v době získání a držení bezdůvodného obohacení nebyli schopni ovládnout své jednání a posoudit jeho následky.¹⁵ Na tomto místě se nabízí srovnání s institutem odpovědnosti za škodu, u které je deliktní způsobilost relevantní. Duševně chorá osoba není povinna, pokud například odcizila jisté hodnoty, nahradit vzniklou škodu (srov. § 422 odst. 1 ObčZ), může jí však být uložena povinnost vydat bezdůvodné obohacení.

V případě právnických osob jedná jejich jménem podle § 20 ObčZ a § 13 ObchZ její statutární orgán. Je-li účastníkem občanskoprávních vztahů stát, je na něj, podle § 21 ObčZ, pohlíženo jako na právnickou osobu.

Nelze-li zjistit, kdo je osobou oprávněnou, musí být podle § 456 ObčZ bezdůvodné obohacení vydáno státu. Touto zvláštní úpravou se budu podrobněji zabývat v samostatné podkapitole s názvem „Specifické postavení státu“.

Za jistých okolností, předvídaných zákonem, může dojít ke změně ve stranách závazkového právního vztahu z bezdůvodného obohacení. Je tomu tak například v případě dědění, kdy *„právo na vydání bezdůvodného obohacení i povinnost bezdůvodné obohacení vydat přecházejí jako majetkové právo, resp. majetková povinnost, na dědice oprávněného či povinného subjektu, neboť nejsou úzce spjaty s osobou oprávněného či povinného (§ 579*

¹⁴ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné* 2. 4. vydání. Praha: ASPI, 2005. s. 575.

¹⁵ VANĚK, Josef. *Neoprávněný majetkový prospěch*. Praha: Panorama, 1987, s. 29-30.

obč.)¹⁶. Povinnost dědiců zůstavitele, který byl dlužníkem (povinným), je omezena ustanovením § 470 odst. 1 ObčZ, podle něhož dědic odpovídá za dluhy zůstavitele pouze do výše ceny nabytého dědictví.

2.3. Předpoklady vzniku bezdůvodného obohacení

Jak jsem již zmínila výše, ke vzniku závazkového právního vztahu z bezdůvodného obohacení se na straně obohaceného nevyžaduje existence zavinění. Otázka, zda je nutná existence protiprávního úkonu, je však sporná. Podle některých autorů¹⁷ protiprávní úkon patří mezi tyto základní předpoklady. Osobně se přikláním k opačnému názoru, tedy že není v každém případě potřeba protiprávního úkonu, aby vzniklo bezdůvodné obohacení. To ovšem neznamená, že v jedné z jeho skutkových podstat (srov. např. typicky majetkový prospěch získaný plněním z nepoctivých zdrojů), nemůže být základním předpokladem vzniku onoho zvláštního závazkového vztahu. Rozhodné je pouze to, zda objektivně nastal protiprávní stav bezdůvodného obohacení.¹⁸ Tento názor nacházíme i v rozhodovací praxi soudů, která stanovuje, že: „*Předpokladem odpovědnosti za bezdůvodné obohacení není protiprávní úkon obohaceného, ani jeho zavinění, nýbrž objektivně vzniklý stav obohacení, k němuž došlo způsobem, který právní řád neuznává.*“¹⁹

Jako základní předpoklady vzniku závazkového právního vztahu z bezdůvodného obohacení můžeme tedy vymezit²⁰:

- a) vznik majetkového prospěchu vyjádřitelného v penězích na straně jedné určité osoby (obohaceného)
- b) vznik majetkové újmy vyjádřitelné v penězích, která postihuje jinou určitou osobu (postiženého), přičemž tato majetková újma odpovídá zmíněnému bezdůvodnému obohacení (majetkovému prospěchu) na straně obohaceného
- c) právním řádem neaprobovaný právní důvod vzniku takového obohacení
- d) neexistence zvláštní právní úpravy, která by měla aplikační přednost

2.3.1. Získání majetkového prospěchu

Esenciální podmínkou je obohacení, kterým se rozumí prospěch vyjádřitelný v penězích, přičemž již dřívější odborná literatura zdůrazňovala, že „*nedostačí, že hodnota přešla ze jmění žalobcova do jmění žalovaného, nýbrž vyžaduje se, aby žalovaný měl z toho užitek, to*

¹⁶ KNAPPOVÁ, ŠVESTKA, DVORÁK: *Občanské právo hmotné 2...*, s. 575.

¹⁷ Viz KORECKÁ: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 65.

¹⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník – Velký akademický komentář*, Praha: Linde, 2008, s. 1055.

¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2002, sp. zn. 25 Cdo 643/2000

²⁰ KNAPPOVÁ, ŠVESTKA, DVORÁK: *Občanské právo hmotné 2...*, s. 570.

znamená, že to, co přešlo, mělo nejen hodnotu pro žalobce, nýbrž že mělo hodnotu i pro žalovaného.²¹

Získání bezdůvodného obohacení může spočívat v rozmnožení majetku obohaceného (zvětšení jeho aktiv). Příkladem je typicky přijetí plnění z právního důvodu, který odpadl. Bezdůvodně se lze však obohatit také obohatit tím, že nedojde ke snížení pasiv obohaceného, například proto, že za něj bylo plněno, co měl po právu plnit sám. Dalším případem je nezmenšení majetku obohaceného, ačkoli by k tomu došlo, kdyby obohacený plnil svou právní povinnost, například platil za užívání cizí věci, kterou užíval bez úhrady.

Není rozhodující, v jaké podobě bylo bezdůvodné obohacení získáno. Může se jednat především o získání peněz či jiných věcí, avšak předmětem bezdůvodného obohacení může být také pohledávka, právo, majetkové hodnoty získané provedením prací a výkonů, užitek získaný užíváním cizí věci bez poskytnutí protiplnění nebo užívání ochranné známky.

S případem, že bezdůvodné obohacení může spočívat také v určitých výkonech, počítá ObčZ v ustanovení § 458, který stanoví, že pokud není možno vrátit, co bylo bezdůvodným obohacením získáno, především proto, že obohacení spočívalo ve výkonech, musí být poskytnuta peněžitá náhrada.

2.3.2. Majetková újma

O majetkových hodnotách, které jedna strana ztrácí, platí v zásadě totéž, co bylo řečeno o bezdůvodném obohacení, které jiný získává. Majetková újma představuje materiální hodnoty, které lze vyjádřit v penězích, přičemž může spočívat ve zmenšení majetku ochuzeného (ve snížení jeho aktiv), zvětšení jeho pasiv, či v tom, že se jeho majetek nezvětšil, ač by se tak při normálním běhu věcí stalo (tzv. „obohacení nepřímé“)²².

Obohacení jednoho účastníka závazkového vztahu z bezdůvodného obohacení odpovídá újmě účastníka druhého. Není rozhodným fakt, že se povinný obohatil, nýbrž musí také dojít k odpovídající majetkové újmě na straně oprávněného, aby vznikl závazek z bezdůvodného obohacení. Jde o kritérium, které vyjadřuje závislost mezi tím, že obohacení musí být získáno „na úkor“, tzn. k újmě postiženého, čímž je stanovena příčinná souvislost mezi obohacením a majetkovou újmou. Zároveň toto kritérium identifikuje strany tohoto odpovědnostního závazkového právního vztahu.²³

²¹ SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo III*. 1. vydání. Brno: Právník, 1926, s. 16.

²² PLECITÝ, Vladimír, VRABEC, Josef, SALAČ, Josef. *Základy občanského práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 239

²³ ELIÁŠ: *Občanský zákoník – Velký akademický komentář...*, s. 1056

Újma jednoho však nemusí být vždy stejné povahy a výše jako obohacení druhého.²⁴ V případech, kdy dojde k poskytnutí peněžitého plnění, ačkoliv zde nebyl právní důvod, dojde k bezdůvodnému obohacení, které s újmou koresponduje co do výše, tak i povahy. Jestliže však obohacení spočívá v tom, že někdo bezesmluvně užíval zdarma cizí věc, pak obohacení a újma nejsou stejného druhu a bude v tomto případě požadována relutární náhrada podle § 458 odst. 1 ObčZ.

2.3.3. Právní bezdůvodnost obohacení

Bezdůvodnost obohacení záleží v absenci právem aprobovaného důvodu nabytí majetkové výhody. Případy, kdy lze určité obohacení považovat za bezdůvodné, uvádějí § 451 a § 454. Jde o případy majetkového prospěchu získaného plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu, plněním z právního důvodu, který odpadl, plněním za jiného a o prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Jednotlivé případy blíže rozpracuji níže ve své kvalifikační práci. Nutno podotknout, že ne každé obohacení na úkor druhého je obohacením bezdůvodným. Na tomto místě je podle mého názoru vhodné, zmínit se o negativním vymezení pojmu bezdůvodného obohacení.

2.3.4. Negativní vymezení pojmu bezdůvodného obohacení (§ 455 ObčZ)

Za bezdůvodné obohacení nelze podle § 455 ObčZ považovat přijetí plnění na promlčený dluh. Je tomu tak proto, že dluh, sice promlčený trvá i po uplynutí promlčecí doby. Tím, že se právo promlčí, dochází k oslabení věřitelova oprávnění domáhat se svého práva u soudu, nedochází však k zániku práv a povinností, jak je tomu v případě prekluze a dlužník může dobrovolně splnit svůj dluh. Právně relevantní v tomto případě není, zda dlužník při plnění dluhu věděl, že je právo již promlčené.

Také u plnění z právního úkonu neplatného jen pro nedostatek formy podle § 455 ObčZ, se neuplatní pravidla týkající se bezdůvodného obohacení. V tomto případě sice právní úkon nesplňuje hlediska formálně právní (nebyl učiněn ve formě, kterou požaduje zákon nebo dohoda účastníků), avšak z hlediska hospodářského není důvodu trvat na důsledcích vyplývajících z absolutní neplatnosti (například věřiteli plnil za dlužníka ručitel, ačkoli ručitelství závazek platně nevznikl, neboť chybělo ručitelovo písemné prohlášení podle § 546 ObčZ).²⁵

²⁴ Tamtéž.

²⁵ KNAPPOVÁ, ŠVESTKA, DVORÁK: *Občanské právo hmotné 2...*, s. 573.

Do výčtu negativního vymezení pojmu bezdůvodného obohacení se řadí taktéž plnění přijatá z her nebo sázek uzavřených mezi fyzickými osobami a vrácení peněz půjčených vědomě do hry nebo sázky. Důležitým je v tomto případě § 845 ObčZ, který stanoví, že výhry ze sázek a her ani pohledávky z půjček poskytnutých vědomě do sázky či hry, nelze soudně vymáhat.

Vrácení plnění z titulu bezdůvodného obohacení nelze požadovat ani v případě poskytnutí plnění dodavatelem spotřebiteli bez objednávky. Uplatní se zde § 53 odst. 9 ObčZ, který stanoví, že spotřebitel není povinen dodavateli jeho plnění vrátit ani jej o plnění vyrozumět, bylo-li poskytnuto spotřebiteli dodavatelem bez objednávky.²⁶ Podobné ustanovení, opravňující spotřebitele k ponechání, zlikvidování či vyhození věci, obsahuje také rakouský zákoník ABGB v § 864 odst. 2.

2.3.5. Princip subsidiarity právní úpravy

Ačkoliv tato zásada není v platném ObčZ nikde výslovně zakotvena²⁷, avšak je dovozována soudní judikaturou²⁸, má právní úprava bezdůvodného obohacení subsidiární povahu ve vztahu k jiným institutům. Existuje-li zvláštní úprava, má aplikační přednost a postupuje se podle ní, nikoli podle režimu § 451 a následujících ObčZ. Tato otázka je různými zahraničními právními řády řešena odlišně. Typicky je zásada subsidiarity obsažena v italském právním řádu,²⁹ naopak například v právu německém se neuplatní.

Poněkud rozporuplný se zdá být vztah kondikce a reivindikace.³⁰ Ve starší právní literatuře³¹, zejména před účinností novely ObčZ provedené zákonem č. 509/1991 Sb., bylo možno setkat se s názorem, že osoba, které byla odňata její individuálně určená věc, má nárok se domáhat jejího vrácení jak vlastnickou žalobou podle § 126 odst. 1 ObčZ, tak rovněž žalobou na vydání bezdůvodného obohacení podle ustanovení § 451 a násl. ObčZ, jestliže je naplněna některá ze skutkových podstat bezdůvodného obohacení. Podle tohoto právního

²⁶ Jedná se o případy tzv. „setrvačného prodeje“.

²⁷ Na rozdíl od úpravy ve vládním návrhu nového občanského zákoníku, kde bylo v ustanovení § 2962 výslovně stanoveno: „Lze-li uplatnit jiné právo na náhradu ztráty, nelze v tomto rozsahu uplatnit právo na vydání bezdůvodného obohacení“. V zákoně 89/2012 Sb. je toto ustanovení vypuštěno.

²⁸ Např. Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 3. 1975, čj. Cpj 34/74, R 26/1975
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 5. 1972, sp. zn. 2 Cz 59/71

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. 3. 1975, sp. zn. 2 Cz 3/75

²⁹ čl. 2042 Codice civile stanovuje, že je žaloba z bezdůvodného obohacení vyloučena, pokud může ochuzený na náhradu utrpěné újmy uplatnit žalobou jinou.

³⁰ K odlišným právním názorům viz SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 88-93.

³¹ Blíže viz VANĚK: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 16-21.

názoru tak byl možný souběh obou nároků. Ochuzený však mohl uplatnit pouze jedno z těchto práv, přičemž splnění jednoho z nich vylučovalo uplatnění a splnění práva druhého.³²

Dnes je předchozí teorie značně zpochybňována a vyzdvižována je právě subsidiarita bezdůvodného obohacení (obohacení spočívá v držbě věci). Rozdíly jsou spatřovány například v právním postavení oprávněného držitele a obohaceného (zejm. úprava práva žádat náhradu nákladů vynaložených na věc a povinnosti vydat užitky). Důležité je mezi oběma nároky rozlišovat také například z důvodu promlčení, jelikož zatímco právo vlastnické se vzhledem k ustanovení § 100 odst. 2 ObčZ, nepromlčuje, pro bezdůvodné obohacení platí speciální objektivní a subjektivní promlčecí doba, ve které musí být právo na vrácení plnění uplatněno.

Zásada subsidiarity se rovněž uplatní například také u smlouvy o výpůjčce podle § 659 a násl. ObčZ. Po uplynutí stanovené lhůty, na kterou byla výpůjčka sjednána, musí půjčitel uplatnit vrácení věci z právního důvodu podle § 662 odst. 1 ObčZ, a nikoliv z titulu bezdůvodného obohacení.

Soudní judikatura dovozuje, že uspokojení, kterého lze ve smyslu ustanovení § 440 odst. 2 a § 564 ObčZ dosáhnout uplatněním některého z nároků z vad díla, se nelze domoci cestou bezdůvodného obohacení.³³

Také ve vztahu bezdůvodného obohacení a náhrady škody má bezdůvodné obohacení subsidiární povahu. Podle soudní judikatury³⁴ lze právo na vydání bezdůvodného obohacení uplatnit pouze v tom případě, pokud nejsou splněny podmínky pro dosažení téhož plnění z titulu práva na náhradu škody. Může však také nastat situace, kdy jsou oba instituty uplatněny vedle sebe. Dojde k tomu například v situaci, kdy se škůdce způsobením škody zároveň bezdůvodně obohatí. Vždy má však přednost náhrada škody s tím, že výši škody, kterou tato osoba nahradila, si poté může odečíst od majetkového prospěchu, který by měla vydat z titulu bezdůvodného obohacení.

³² KORECKÁ: *Neoprávněný majetkový prospěch* ..., s. 42-43.

³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 4. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1180/2000, SJ 137/2004

³⁴ Zhodnotenie občianskoprávného kolégia Najvyššieho súdu SSR zo dňa 21. 12. 1978, sp. zn. Cpj 37/78, R 1/1979

3. Charakteristika jednotlivých případů bezdůvodného obohacení

V platné právní úpravě bezdůvodného obohacení je v ustanovení § 451 odst. 1 ObčZ zakotvena obecná zásada, prolínající se celou občanskoprávní úpravou, podle které ten, kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat. Jednotlivé skutkové podstaty bezdůvodného obohacení jsou upraveny v § 451 odst. 2 a § 454 ObčZ. O vztahu těchto ustanovení nepanuje v teorii ani praxi jednota.

Podle prvního názoru představuje ustanovení § 451 odst. 1 ObčZ obecnou (generální) skutkovou podstatu, která je posléze konkretizována ve skutkových podstatách zvláštních, což nasvědčuje vztahu speciality. Jestliže by vzhledem k obrovskému množství nejrůznějších životních situací na určitý případ získaného bezdůvodného obohacení nedopadala některá z jednotlivých zvláštních skutkových podstat, použila by se podle tohoto názoru obecná skutková podstata, tedy § 451 odst. 1. ObčZ³⁵. Tento názor (jenž je zastáván i v NOZ) vychází především z právních úprav jiných soukromoprávních institutů, u kterých se rovněž vyskytují vedle obecných i zvláštní skutkové podstaty vedle sebe. Jedná se například o náhradu škody (§ 420 obecná skutková podstata) v ObčZ, či o úpravu nekalé soutěže v obchodním zákoníku, kde se obecná skutková podstata nachází v § 44 odst. 1 a na ni navazují demonstrativně vyjmenované skutkové podstaty zvláštní.

Druhý pohled na danou problematiku, zastává především soudní praxe, podle které § 451 odst. 1 ObčZ jen obecně stanovuje zásadu zákazu obohacování se na úkor druhého a povinnost vydat bezdůvodné obohacení a jednotlivé, taxativně stanovené skutkové podstaty, se nacházejí v ustanoveních § 451 odst. 2 a § 454 ObčZ.³⁶ Podle tohoto názoru je nutno, aby soud ve svém rozhodnutí vždy konkrétně uvedl, v čem jsou dány znaky některého z případů uvedených v ustanoveních § 451 odst. 2 až § 454 ObčZ. Nestačí, jestliže soud právní posouzení otázky, zda se jedná o bezdůvodné obohacení, odůvodňuje jen poukazem na ustanovení § 451 odst. 1 ObčZ, aniž dovodí, o který případ (§ 451 odst. 2, § 454 ObčZ) se jedná.³⁷

Osobně se přikláním k názoru prvnímu z toho důvodu, že argument, podle něhož není možno pod zvláštní skutkové podstaty zahrnout veškeré případy získání bezdůvodného prospěchu na úkor jiného, považuji za přílehlavý, neboť si myslím, že platný ObčZ

³⁵ KNAPPOVÁ, ŠVESTKA, DVORÁK: *Občanské právo hmotné 2...*, s. 574-575

³⁶ Správa Nejvyššího soudu SSR zo dňa 22. 11. 1985, sp. zn. Pls 2/85, R 25/1986

³⁷ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 3. 1975, sp. zn. Cpj 34/74, R 26/ 1975

v ustanoveních § 451 odst. 2 a § 454 obsahuje pouze demonstrativní výčet případů získání bezdůvodného obohacení, které se v praxi nejčastěji vyskytují.

Podle ustanovení § 451 odst. 2 ObčZ se za bezdůvodné obohacení pokládá majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Podle § 454 ObčZ se bezdůvodně obohatil také ten, za nějž bylo plněno, co po právu měl plnit sám. Jednotlivé případy získání bezdůvodného obohacení popíše níže.

3.1. Plnění bez právního důvodu

Na prvním místě se ObčZ ve výčtu případů získání bezdůvodného obohacení zmiňuje o majetkovém prospěchu získaném plněním bez právního důvodu. Jedná se o případy, kde právní důvod plnění od počátku chyběl. Jde o charakteristický případ splněného nedluhu (indebitum solutum). Tuto zvláštní skutkovou podstatu bezdůvodného obohacení charakterizují následující dva znaky³⁸:

- a) bylo plněno – došlo k přesunu majetkové hodnoty z majetkové sféry jednoho subjektu do majetkové sféry subjektu druhého
- b) pro toto plnění nebylo žádného právního důvodu

Důležitým předpokladem u plnění bez právního důvodu je okolnost, že právní důvod k plnění již od počátku vůbec neexistoval. Pokud by právní důvod existoval, ale následně by odpadl, jednalo by se již o jinou speciální skutkovou podstatu. Rozlišování těchto dvou samostatných skutkových podstat má význam především v určování počátku běhu objektivní promlčecí lhůty.³⁹

Na rozdíl od některých zahraničních občanských zákoníků,⁴⁰ není v platné české právní úpravě bezdůvodného obohacení nezbytným předpokladem k naplnění skutkové podstaty plnění bez právního důvodu omyl na straně toho, kdo plnil, vztahující se k jeho povinnosti splnit daný dluh. Ustálená rozhodovací praxe soudů⁴¹ zastává shodný názor a zdůrazňuje, že *„na vrácení poskytnutého plnění jako plnění bez právního důvodu je nárok jenom tehdy, pokud ten, kdo plnil, neměl vědomost o tom, že není povinen plnit, anebo že ten, komu plní, není oprávněn plnění přijmout. Jinak by se soud musel zaměřovat otázkou, zda mezi*

³⁸ FIALA, Josef. *Občanské právo hmotné*. 3. opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2002, s. 383

³⁹ Rozhodným dnem pro určení počátku běhu objektivní lhůty je den, kdy ochuzený bez právního důvodu plnil.

⁴⁰ § 814 BGB, § 1431 a § 1432 ABGB nebo čl. 1377 CC

⁴¹ Zhodnotenie občianskoprávného kolégia Najvyššieho súdu SSR zo dňa 21. 12. 1978, sp. zn. Cpj 37/78, R 1/1979

účastníky nedošlo např. ke skrytému darování, které by bylo právním důvodem plnění a vylučovalo by nárok na jeho vrácení z titulu neoprávněného majetkového prospěchu.“

Za prospěch získaný plněním bez právního důvodu jsou považovány například případy neoprávněně přijaté poukazy peněz, případy, kdy je plněno více, než mělo být podle existujícího závazkového vztahu plněno, situace, kdy je plněno jinému než oprávněnému věřiteli, přijetí náhrady škody poškozeným od škůdce poté, co mu byla vzniklá škoda plně uhrazena plněním pojišťovny, případy přijetí zálohy na plnění podle smlouvy, kterou účastníci měli teprve v budoucnu uzavřít, ale nakonec uzavřena nebyla, vyplacení pojistného, které není kryto pojistnou smlouvou, vynaložení nákladů na cizí věc, nejčastěji investice do cizí nemovitosti (v těchto případech soudy považují za neoprávněný majetkový prospěch to, o co se cizí nemovitost zhodnotila).

Za bezdůvodné obohacení získané plněním bez právního důvodu je považováno také užívání cizí nemovitosti, či bytu bez platné nájemní smlouvy⁴² (a tomu korespondující povinnost strpět daný stav vlastníkem či uživatelem bytu). V naposledy uvedeném případě tedy nacházíme typický příklad toho, že poskytnutí plnění nemusí spočívat pouze v aktivním jednání⁴³ (kdy ochuzený druhému účastníkovi něco předá či provede pracovní výkony), ale může rovněž spočívat ve strpění. Jelikož zde není možné vydání toho, co bylo neoprávněně získáno, musí být poskytnuta peněžitá náhrada, *„která odpovídá částkám vynakládaným obvykle v daném místě a čase na užívání obdobných nebytových prostor, zpravidla právě formou nájmu, kterou by nájemce byl povinen plnit podle nájemní smlouvy.“*⁴⁴

Bezodůvodné obohacení je u této skutkové podstaty získáno okamžikem přijetí plnění.

3.2. Plnění z neplatného právního důvodu

Dalším případem bezdůvodného obohacení je podle ustanovení § 451 odst. 2 ObčZ majetkový prospěch získaný plněním z neplatného právního úkonu. Na rozdíl od předchozí situace, kdy právní důvod plnění vůbec neexistoval již od počátku, vzniká u této skutkové podstaty bezdůvodné obohacení tehdy, jestliže právní úkon, na jehož základě bylo plněno, existoval, byl však absolutně či relativně neplatný. Jestliže však důvod neplatnosti spočívá pouze v nedostatku formy, o bezdůvodné obohacení se jednat nebude.⁴⁵ Splněny tedy musí být následující dvě okolnosti (tyto v případném soudním řízení musí prokázat žalobce):

a) došlo k plnění

⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 11. 2002, sp. zn. 25 Cdo 2715/2000

⁴³ VANĚK: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 44

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 1999, sp. zn. 25 Cdo 2578/98, R 53/2000

⁴⁵ Viz §455 ObčZ

b) právní úkon, na jehož základě bylo plněno, je neplatný

Při posuzování věci v soudním řízení musí soud jako předběžnou otázku (§ 135 OSŘ) vyhodnotit, zda bylo bezdůvodné obohacení získáno na základě neplatného právního úkonu.⁴⁶ Z výše uvedeného vyplývá, že není nutné, aby se žalobce nejprve zvlášť domáhal určovací žalobou podle § 80 písm. c) OSŘ vyslovení neplatnosti právního úkonu, na jehož základě došlo k bezdůvodnému obohacení, ale o jeho vydání může žalovat přímo žalobou na plnění podle § 80 písm. b) OSŘ.⁴⁷

Které právní úkony jsou považovány za nepatné stanovuje ObčZ v ustanoveních § 37 - § 42, přičemž rozlišuje mezi neplatností absolutní a relativní. Uvedené dělení je důležité především z důvodu stanovení počátku běhu promlčecí lhůty.

Pokud se jedná o neplatnost absolutní⁴⁸, je dnem, který určuje počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty, ve smyslu § 107 odst. 1 ObčZ, den, kdy účastník zjistil, že smlouva je neplatná.⁴⁹ Absolutní neplatnost však působí již od počátku vzniku neplatného právního úkonu a plnění, které bylo na základě tohoto úkonu přijato, je neplatné již od okamžiku jeho přijetí (tímto okamžikem počíná běžet objektivní promlčecí doba). Dodatečné odpadnutí důvodu neplatnosti nemá za následek konvalidaci absolutně neplatného právního úkonu. Nárok na vydání plnění získaného z absolutně neplatného právního úkonu musí být tedy uplatněn ve lhůtách uvedených v § 107 ObčZ. Naproti tomu samotné absolutní neplatnosti se lze dovolat takřka bez časového omezení a může tak učinit každý; soud či jiný orgán k ní přihlíží vždy z úřední povinnosti.

U relativní neplatnosti⁵⁰ právního úkonu, na jehož základě bylo plněno, je situace odlišná. Vzhledem k tomu, že je takový právní úkon považován za existující a platný až do doby, než je dotčeným subjektem uplatněna jeho neplatnost, bude až tento okamžik (kdy právní úkon od počátku ztrácí svou účinnost) rozhodujícím pro počátek běhu subjektivní i objektivní promlčecí doby. Právo na vrácení plnění z relativně neplatného právního úkonu se promlčuje takéž podle § 107 ObčZ. Právo dovolat se relativní neplatnosti právního úkonu se promlčuje v obecné tříleté promlčecí době.

⁴⁶ Zhodnocení občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29. 9. 1987, sp. zn. Cpj 41/87, R 4/1988

⁴⁷ ELIÁŠ: *Občanský zákoník – Velký akademický komentář...*, s. 1065

⁴⁸ Absolutně neplatné právní úkony jsou všechny ostatní případy neplatných právních úkonů, které nejsou uvedeny v taxativním výčtu ustanovení § 40a občanského zákoníku.

⁴⁹ Zhodnotenie občianskoprávného kolégia Najvyššieho súdu SSR zo dňa 21. 12. 1978, sp. zn. Cpj 37/78, R 1/1979

⁵⁰ Relativně neplatné jsou úkony taxativně vyjmenované v ustanovení § 40a občanského zákoníku.

Neplatnost se může týkat celého právního úkonu nebo pouze jeho určité části. Obecně se k rozsahu neplatnosti vztahuje zásada, podle které je neplatná jen ta část právního úkonu, která je stížena důvodem neplatnosti⁵¹; nelze-li však tuto část od zbytku obsahu právního úkonu oddělit, bude neplatností postižen celý právní úkon.

Je-li smlouva neplatná nebo byla zrušena, je každý z účastníků povinen vrátit druhému vše, co podle ní dostal (§ 457 ObčZ). Nárok na vrácení vzájemného plnění z kupní smlouvy vzniká okamžikem, kdy byla kupní smlouva zrušena odstoupením, popř. kdy se její účastník dovolal relativní neplatnosti.⁵²

Jako příklad tohoto typu bezdůvodného obohacení lze uvést případ plnění na základě kupních smluv neplatných ve smyslu ustanovení § 39 ObčZ, plnění získané prodejem nemovitosti, ač již dříve došlo k jejímu vyvlastnění, nebo nemovitosti, která již z jiného důvodu není již v dispozici prodávajícího⁵³ atd.

3.3. Plnění z právního důvodu, který odpadl

Jako třetí v pořadí za bezdůvodné obohacení označuje ObčZ v § 451 odst. 2 plnění, jehož právní důvod dodatečně odpadl. Dříve byla tato skutková podstata zahrnuta pod plnění bez právního důvodu, osamostatnila se až novelou ObčZ provedenou zákonem č. 131/1982 Sb. Aby se jednalo o tuto skutkovou podstatu, musí být splněny následující předpoklady:

- a) došlo k plnění na základě platného právního důvodu
- b) tento právní důvod později zanikl

Na rozdíl od plnění bez právního důvodu, kdy bezdůvodné obohacení vzniká již okamžikem plnění, v tomto případě je rozhodnou dobou pro získání bezdůvodného obohacení okamžik odpadnutí právního důvodu plnění. Objektivní promlčecí doba zde běží od okamžiku, kdy právní důvod odpadl.

Nejtypičtějším příkladem bezdůvodného obohacení získaného plněním, jehož právní důvod odpadl, je prospěch, získaný plněním ze smlouvy, která byla později zrušena.⁵⁴ Právní následky smlouvy mohou zaniknout například splněním rozvazovací podmínky podle § 36 ObčZ s účinky ex nunc (dnem rozhodným pro počátek běhu objektivní promlčecí lhůty je den, kdy byla splněna rozvazovací podmínka) nebo odstoupením od smlouvy podle § 48 odst. 2 ObčZ, kdy je na smlouvu nahlíženo, jako by nikdy nevznikla, tedy s účinky ex tunc

⁵¹ KORECKÁ: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 75

⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 25 Cdo 2107/2000, R 5/2005

⁵³ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 1975, čj Cpj 34/74, R 26/1975

⁵⁴ VANĚK: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 46-47

(rozhodným dnem je zde den odstoupení od smlouvy)⁵⁵. Ke zrušení smlouvy může dojít také přímo ze zákona, jak je tomu podle § 518 ObčZ v případě tzv. fixních smluv.

Soudní judikatura uvádí jako příklad této skutkové podstaty také případy peněz svěřených na nákup věcí, na dodání paliva atd., jestliže se koupě následně neuskutečnila⁵⁶. Dále se může jednat o vynaložení investic na věc (nemovitost), která má být podle příslibu vlastníka na osobu investující posléze převedena, je-li příslib následně vlastníkem odvolán.⁵⁷ Za typický příklad plnění získaného na základě právního důvodu, který odpadl, soudní praxe považuje platby zaplacené na úhradu budoucí kupní ceny podle smlouvy o smlouvě budoucí (§ 50a ObčZ) před uzavřením kupní smlouvy formou zálohy na kupní cenu podle § 498 ObčZ nebo zálohy poskytnuté v souvislosti se zamýšlenou koupí bytu, která se nerealizovala⁵⁸.

3.4. Plnění získané z nepoctivých zdrojů

Na posledním místě je ve výčtu skutkových podstat bezdůvodného obohacení v § 451 odst. 2 ObčZ zmíněn majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů.

Pojem „nepoctivý zdroj“ zákon nedefinuje. Je za něj považováno takové nabytí hodnot, které není v právním řádu uznáváno. Jde především o případy, kdy je prospěch získán trestnou činností, nedovoleným podnikáním, spekulací (např. s cizí měnou), obchodováním s pašovaným zbožím, popř. činností, která sice nedosahuje intenzity trestné činnosti nebo činností z různých důvodů trestně nepostižitelnou (pro nepřičetnost pachatele, pro amnestii apod.), která však je v rozporu s dobrými mravy⁵⁹ či se zásadami poctivého obchodního styku (§ 265 ObchZ)⁶⁰.

Nepoctivost zdroje musí být vždy prokázána, přičemž tuto povinnost má v případném soudním řízení žalobce, který tvrdí, že na jeho úkor bylo získáno bezdůvodné obohacení a žádá o jeho vydání. Z výše uvedeného vyplývá, že se uplatňuje domněnka poctivosti zdroje nabytí majetkového prospěchu.

Především lze tedy pod tuto skutkovou podstatu podřadit nabytí bezdůvodného obohacení způsobem, který odporuje platným trestněprávním předpisům a je podle nich rovněž postižitelné (ku příkladu trestnou činností týkající se úplatkářství, podvodu, vydírání, poškozování spotřebitele atd.). Může se však jednat také o jiné případy nabytí bezdůvodného

⁵⁵ ELIÁŠ: *Občanský zákoník – Velký akademický komentář...*, s. 1065-1066

⁵⁶ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 3. 1975, čj. Cpj 34/74, R 26/1975

⁵⁷ Srov. Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 1. 1995, sp. zn. 1 Cdo 74/93

⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. ledna 2001, sp. zn. Cdo 968/99

⁵⁹ Srov. Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 3. 1975, čj. Cpj 34/74, R 26/1975, Správa Nejvyššího soudu SSR ze dne 22. 11. 1985, sp. zn. Pls 2/85, R 25/1986

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. března 2008, sp. zn. 33 Odo 79/2006

obohacení, jež nedosahují intenzity trestného činu, nebo které jsou z nejrůznějších důvodů podle trestněprávních předpisů nepostižitelné (zejména případy nedostatku věku, či nepřičetnosti pachatele nebo použití amnestie). Osoba obohacená má tedy povinnost vydat bezdůvodné obohacení vždy, tedy i za situace, kdy není pravomocným rozhodnutím soudu v trestním řízení odsouzena.

Zvlášť důležitou otázkou, vztahující se k bezdůvodnému obohacení získanému z nepoctivých zdrojů, je vzájemný vztah tohoto institutu a odpovědnosti za škodu.⁶¹

3.5. Plnění získané tím, za něhož bylo plněno to, co měl po právu plnit sám

Skutková podstata, uvedená v § 454 ObčZ, určuje, že bezdůvodně se obohatí i ten, za něž bylo plněno, co po právu měl plnit sám. Pro tyto případy je charakteristické, že na rozdíl od předchozích speciálních skutkových podstat, zde bezdůvodné obohacení nespočívá ve zvětšení aktiv obohaceného, nýbrž v tom, že se aktiva obohaceného oprostila od pasiv v důsledku splnění jeho závazku třetí osobou⁶². Musí být vždy splněny následující předpoklady:

- a) existence povinnosti plnit věřiteli na straně dlužníka, za něhož bylo plněno
- b) poskytnutí plnění věřiteli třetí osobou, která neměla povinnost plnit
- c) věřiteli nebylo plněno třetí osobou proti vůli dlužníka
- d) třetí osoba plnila za dlužníka s vědomím, že plní jeho a nikoli svůj dluh

Právním důvodem plnění může být povinnost vyplývající ze zákona, ze smlouvy, či z jiné právní skutečnosti, přičemž je nezbytné, aby povinnost plnit věřiteli povinným subjektem existovala v době plnění třetí osobou, jinak by se nejednalo o nárok podle § 454 ObčZ. V případě, že třetí osoba plnila na prekludovaný dluh nebo na dluh již dříve splněný, půjde o bezdůvodné obohacení získané podle § 451 odst. 2 ObčZ, jako plnění získané bez právního důvodu. Pokud by povinnost k plnění mezi věřitelem a dlužníkem již zanikla např. splněním (§ 559 odst. 1 ObčZ) a třetí osoba by přesto plnila na již neexistující dluh, nemohlo by tak dojít k úhradě dluhu dlužníka (nemohlo být plněno za něho, co měl podle práva splnit sám). Majetkový prospěch tak získal věřitel, kterému bylo plněno dvakrát (dlužníkem a třetí osobou) a byl by v tomto případě povinen vydat bezdůvodné obohacení tomu, kdo plnil, tj. třetí osobě⁶³. Při naplnění hypotézy ustanovení § 454 ObčZ právo požadovat vydání

⁶¹ Viz podkapitola 2.3.5. princip subsidiarity právní úpravy

⁶² FIALA: *Občanské právo hmotné*. 3..., s. 386

⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2003, sp. zn. 29 Odo 289/2001, R 23/2004

bezdůvodného obohacení svědčí tomu, kdo plnil závazek jiného vůči tomu, za koho plnil, nikoliv proti tomu, komu plnil⁶⁴. Oprávněnou je zde třetí osoba, která plnila dlužníkův závazek a povinným, resp. obohaceným, je dlužník, za něhož bylo plněno.

Je nutno zdůraznit, že ten, kdo fakticky poskytuje plnění za dlužníka, nemá právní povinnost tak konat. Pod tuto skutkovou podstatu proto nespádají případy, kdy ten, který plnil, byl k tomuto plnění z určitého důvodu zavázán, například kdy ručitel plní věřiteli podle § 548 odst. 1 ObčZ, jelikož jeho povinnost vyplývá přímo z ručitelského závazku⁶⁵.

Z důvodu zvláštní povahy této speciální skutkové podstaty, kdy mezi subjekty vztahu vstupuje třetí osoba, jejíž činnost, resp. plnění dlužníkovu závazku, za současného splnění ostatních podmínek, zakládá povinnosti a práva z bezdůvodného obohacení, je nezbytné poskytnout obohacenému (dlužníkovi) vyšší míru právní ochrany. Z tohoto důvodu může dlužník uplatnit všechny námitky, které by mohly být uplatněny vůči původnímu věřiteli. Nastane-li situace, že třetí osoba splní věřiteli za dlužníka dluh, který je již promlčen, dojde sice na straně dlužníka k bezdůvodnému obohacení, ten má však možnost uplatnit námitku promlčení i vůči subjektu, který uplatňuje nárok podle § 454 ObčZ, stejně jako by ji mohl uplatnit proti svému původnímu věřiteli, jelikož jeho závazek zůstává v podstatě nezměněný⁶⁶.

Obecně není přípustné, aby jeden subjekt druhému zakládal subjektivní práva či ukládal subjektivní povinnosti. Je proto vyloučeno, aby třetí osoba plnila za dlužníka proti jeho vůli. Toto pravidlo, přestože není výslovně uvedeno § 454 ObčZ, je však nutným předpokladem pro naplnění uvedené skutkové podstaty. Spornou tak může být otázka, zda je souhlas dlužníka nutný. Přikláním se k názoru⁶⁷, že souhlasu není třeba a bezdůvodné obohacení vznikne i v případě, že bylo za dlužníka plněno bez jeho vědomí. I takto poskytnutým plněním třetí osoby totiž povinnost dlužníka zanikne a vznikne nový závazkový právní vztah mezi dlužníkem a touto třetí osobou, který se musí vypořádat podle zásady zakotvené v § 454 ObčZ. Lze však narazit také na úvahu zcela opačnou, podle které pokud má někdo v úmyslu

⁶⁴ Zhodnotenie občianskoprávného kolégia Najvyššieho súdu SSR zo dňa 21. 12. 1978, sp. zn. Cpj 37/78, R 1/1979, viz také HANDLAR, Jiří. Oprávnění třetí osoby splnit závazek dlužníka a bezdůvodné obohacení podle §454 Obč. Z. *Soudní rozhledy*, 2003, č. 9.

⁶⁵ FIALA: *Občanské právo hmotné*. 3..., s. 386

⁶⁶ ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1338

⁶⁷ ŠVESTKA, SPÁČIL, ŠKÁROVÁ, HULMÁK: *Občanský zákoník*. 2..., s. 1338

zasáhnout do dlužnickových záležitostí, je nutné ho předem o chystaných úkonech informovat a získat jeho souhlas.⁶⁸

Zásadní význam pro odlišení odpovědnosti za bezdůvodné obohacení podle ustanovení § 454 ObčZ od odpovědnosti za bezdůvodné obohacení získaného plněním bez právního důvodu podle § 451 odst. 2 ObčZ má předpoklad, podle něhož mezi věřitelem a třetí osobou, musí být zřejmé, že bylo plněno za dlužníka. Plnila-li třetí osoba v domnění, že plní svůj vlastní závazek, jednalo by se o skutkovou podstatu podle § 451 odst. 2 ObčZ a lišil by se jak okruh osob, které jsou stranami závazku (právní vztah z odpovědnosti za bezdůvodné obohacení by vznikl pouze mezi tím, kdo plnil a tím, kdo plnění přijal), tak právní důsledky získaného bezdůvodného obohacení (závazkový právní vztah mezi věřitelem a dlužníkem nezanikl). Z výše uvedeného vyplývá, že souběh obou zmíněných skutkových podstat není možný.

Soudní judikatura uvádí několik případů podřaditelných pod ustanovení § 454 ObčZ. Patří mezi ně například požadavky rozvedených manželů na úhradu podílu za užívání společného bytu po rozvodu⁶⁹, či případy, kdy peněžní ústav (banka) při splnění všech zákonných předpokladů pro přiznání nároku z tzv. poddlužnické žaloby podle § 311 OSŘ, zaplatí oprávněnému vše, co mu povinný dlužil.⁷⁰

⁶⁸ Viz ELIÁŠ, Karel. Zánik obligace splněním jinému než věřiteli nebo jiným než dlužníkem, *Právní rozhledy*, 2010, č. 4, s. 115

⁶⁹ Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 3. 1975, čj Cpj 34/74, R 26/1975

⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 1999, sp. zn. 2 Cdon 837/96

4. Právní následky bezdůvodného obohacení

Smyslem a cílem občanskoprávní úpravy institutu bezdůvodného obohacení je zajištění obnovy narušených majetkových vztahů v případech, kdy je v rozporu se zákonem či dobrými mravy získán majetkový prospěch na úkor jiného. K tomu směřuje reparační funkce právní úpravy bezdůvodného obohacení, přičemž v tomto duchu zákon směřuje k vytvoření stavu co nejvíce podobného tomu, který zde existoval, než došlo k bezdůvodnému obohacení.

4.1. Ediční povinnost

Je-li porušena povinnost vyplývající z § 451 odst. 1 ObčZ, tedy pokud je získáno bezdůvodné obohacení na úkor jiného, nastupují právní následky v podobě vzniku závazku získané bezdůvodné obohacení vydat. Bezdůvodné obohacení představuje samostatný zavazovací důvod, na jehož základě vzniká závazkový právní vztah⁷¹. Obecnou ediční povinnost zakotvuje ustanovení § 451 odst. 1 ObčZ, které rovněž ve svém znění obsahuje jednu ze základních zásad občanského práva, která zní: „nikdo se nesmí obohacovat na úkor jiného.“ Zákon se však na žádném místě nezmiňuje o lhůtě, ve které má být ediční povinnost realizována. S přihlédnutím k tomu, že je vztah z bezdůvodného obohacení vztahem závazkovým (§ 488 a § 489 ObčZ), domnívám se, že není-li doba splnění ediční povinnosti určena v rozhodnutí, popř. dohodou stran, je obohacený povinen podle § 563 ObčZ plnit den následující po dni, kdy byl ochuzeným k vydání předmětu bezdůvodného obohacení vyzván.⁷²

Specifickým je vztah účastníků zrušené či neplatné smlouvy podle § 457 ObčZ. Pro tuto zvláštní ediční povinnost, která se uplatní, jestliže smlouva, na základě které bylo plněno, je neplatná či byla zrušena, není rozhodné, jakým způsobem došlo ke zrušení smlouvy (jednostranným či dvoustranným právním úkonem, ze zákona nebo právní událostí, jakou je například následná nemožnost plnění na straně dlužníka). V těchto případech nastává vzájemná restituční povinnost, tj. povinnost ke vzájemnému vrácení plnění, které bylo takovou smlouvou získáno. Základním předpokladem aplikace tohoto ustanovení je, že na základě neplatné nebo zrušené smlouvy si již vzájemně obě smluvní strany plnily⁷³. Podle nejčastější interpretace § 457 ObčZ je nanejvýš důležitá vzájemná podmíněnost restitučních závazků. Smyslem této úpravy je předcházet nežádoucím situacím, kdy jedna strana přijaté plnění vrátí druhé straně, která plnila, zatímco tato strana si přijaté majetkové hodnoty ponechá. Na případy, kdy ze zrušené či neplatné smlouvy plnila pouze jedna strana, se § 457

⁷¹ ELIÁŠ: *Občanský zákoník – Velký akademický komentář...*, s. 1083

⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2005, sp. zn. 33 Odo 485/2004

⁷³ Viz např. ŠVESTKA, SPÁČIL, ŠKÁROVÁ, HULMÁK: *Občanský zákoník. 2...*, s. 1228

ObčZ vztahovat nebude a bude nutno na tyto situace aplikovat úpravu obsaženou v § 451 odst. 1, § 456 a § 458 ObčZ. Tento názor zastává ve svých rozhodnutích rovněž soudní judikatura, která vyvozuje, že *vzhledem k povaze práva na vzájemné vrácení plnění platí v rozhodování o žalobě o vzájemné vrácení plnění ze zrušené smlouvy o prodeji v obchodě zásada, že účastník zrušené smlouvy se může úspěšně domáhat vrácení plnění jen za předpokladu, že je ochoten a schopen vrátit druhému účastníku to, co sám přijal jako plnění z uvedené smlouvy*⁷⁴. V praxi je však možno setkat se i s názorem zcela opačným. Radek Malenovský ve svém článku⁷⁵ vyslovil názor, že z doslovného znění § 457 ObčZ nevyplývá úmysl zákonodárce stanovit vzájemnou podmíněnost vrácení plnění stranami smlouvy. Na základě argumentace uvedené v citovaném článku je tedy možné dojít také k závěru, že § 457 ObčZ lze použít nejen na případy oboustranného plnění stran smlouvy, ale lze jej vztáhnout také na případy, kdy plnila pouze jedna ze stran.

Byla-li předmětem zrušené či neplatné smlouvy věc movitá, je nutno při posuzování vzájemnosti plnění vycházet z § 133 odst. 1 ObčZ, který stanoví, že není-li právním předpisem nebo dohodou účastníků stanoveno jinak, nabývá se vlastnického práva k movité věci jejím převzetím. Na základě výše uvedeného se domnívám, že restituční povinnost podle § 457 ObčZ bude spočívat ve vrácení zaplacené kupní ceny na jedné straně a v odevzdání převzaté movité věci na straně druhé.

V případě koupě a prodeje nemovitosti se za vzájemné plnění považujeme v souladu s § 133 odst. 2 ObčZ vrácení kupní ceny nemovitosti kupujícím a převod vlastnictví na straně prodávajícího. V případě neplatnosti či zrušení smlouvy by podle § 457 ObčZ musela být vrácena kupní cena prodávajícím a rovněž vrácena nemovitost (resp. vlastnictví nemovitosti) kupujícím. Vrácení nemovitosti zahrnuje podle některých autorů⁷⁶ v určitých případech také vrácení plnění spočívajícího v hodnotě užívání nemovitosti.

4.2. Způsoby realizace ediční povinnosti

Hlavní povinností obohaceného při získání bezdůvodného obohacení je podle výše učiněného výkladu povinnost majetkový prospěch vrátit ochuzenému. Ediční povinnost lze

⁷⁴ Rozsudek vrchního soudu v Praze ze dne 28. 6. 1994, sp. zn. 7 Cdo 23/92

⁷⁵ Srov. MALENOVSKÝ, Radek. K jednomu aspektu bezdůvodného obohacení v případě neplatné či zrušené smlouvy dle §457 ObčZ Právní rozhledy, 2007, č. 21, s. 780

⁷⁶ VANĚK: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 99

realizovat několika způsoby (přičemž není vyloučeno, aby se uplatnilo několik způsobů vydání bezdůvodného obohacení současně⁷⁷):

- a) formou in natura podle § 458 odst. 1 věta první ObčZ (vydáno je právě to plnění, které bylo bezdůvodně přijato)
- b) poskytnutím finanční náhrady podle § 458 odst. 1 věta druhá ObčZ (není-li možno vydat plnění in natura)
- c) uspokojením ochuzeného z věcí, které obohacený z bezdůvodného obohacení nabyl podle § 459 ObčZ (za splnění níže uvedených podmínek)

4.2.1. Naturální restituce

Podle věty první ustanovení § 458 odst. 1 ObčZ musí být vydáno vše, co bylo nabyto bezdůvodným obohacením. Zde zákonodárce vyjádřil princip preference plné naturální restituce. Má být v první řadě plně obnoven stav, který zde byl před získáním bezdůvodného obohacení a vydáno má být to plnění, které bylo bezdůvodně přijato. Tento způsob realizace ediční povinnosti se uplatní bez problémů především v případech získání individuálně určených věcí či plnění, které je určeno druhově⁷⁸. Obtíže však mohou nastat, jestliže plnění spočívalo ve výkonech určité práce či ve službách nebo pokud byla individuálně určená věc, o kterou se povinný obohatil, již zničena, spotřebována či zapracována do jemu patřící věci. Problémy se mohou objevit také při domáhání se recedování pohledávky v případě bezdůvodného obohacení vzniklého formou postoupení pohledávky. Potíže s naturální restitucí nastanou, jestliže byla pohledávka, postoupená na základě následně zrušené postupní smlouvy, splněna postupníku formou věcného plnění. Postupitel zde nemá právo na vydání toho, co postupník splněním pohledávky nabyl, nárok má pouze na peněžitou náhradu⁷⁹.

Je patrné, že při úvaze, zda je možné vydat to, co bylo neoprávněně získáno, musí být přihlédnuto k okolnostem případu a k možným důsledkům navrácení v předešlý stav. Zvláště důležité je hledisko hospodárnosti, jelikož k navrácení v předešlý stav by nemělo docházet za cenu znehodnocení nebo dokonce zničení věci, pokud by mohla sloužit svému účelu tam, kde je umístěna (zabudována) nebo pokud by měly vzniknout jiné nepřiměřené náklady⁸⁰.

4.2.2. Relutární náhrada

⁷⁷ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 7. 2000, sp. zn. 22 Cdo 195/99

⁷⁸ Jedná se například o případy získání bezdůvodného obohacení ve formě peněžité částky. Důležité je odlišovat od peněžité náhrady ve smyslu § 458 odst. 1 věty druhé ObčZ. K tomu srov. VANĚK, Josef. *Neoprávněný majetkový prospěch*. Praha: Panorama, 1987, s. 125

⁷⁹ ELIÁŠ: *Občanský zákoník – Velký akademický komentář...*, s. 1102

⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 4. 1975, sp. zn. 2 Cz 8/75, R 30/1977

Jak vyplývá z výše podaného výkladu, zákonná úprava právních následků bezdůvodného obohacení jednoznačně upřednostňuje zásadu plné naturální restituice. V praxi často nastávají případy, kdy obnovení původního stavu vrácením poskytnutého plnění není možné. V těchto případech nastupuje povinnost obohaceného poskytnout ochuzenému „alespoň“ peněžitou náhradu. Restituční funkce proto z důvodu nemožnosti ustupuje do pozadí a místo ní se uplatní funkce reparační. Tento postup upravuje § 458 odst. 1 ve větě druhé ObčZ, podle které není-li to dobře možné, zejména proto, že obohacení záleželo ve výkonech, musí být poskytnuta peněžítá náhrada.

Jak jsem již zmínila výše, ediční povinnost bude realizována formou peněžní náhrady zejména v situacích, kdy obohacení spočívalo ve výkonech, jak je výslovně uvedeno v ustanovení § 458 odst. 1 větě druhé ObčZ. Spadají sem případy individuálně určených věcí, které již zanikly spotřebováním či byly zničeny. Jako další příklad lze uvést obohacení získané užíváním cizí věci bez právního důvodu.

V těchto případech výše peněžité náhrady musí být ekonomicky rovnocennou náhradou původních hodnot, odpovídající hospodářské hodnotě bezdůvodného obohacení v době, kdy bylo získáno⁸¹. Spočívá-li bezdůvodné obohacení ve výkonech, musí soud při určování peněžní náhrady vycházet z obvyklých cen za srovnatelné výkony v daném místě a čase. Není vyloučeno, aby soud konkrétní výši náhrady také určil na základě své vlastní úvahy podle § 136 OSŘ⁸². Tento postup se však neuplatní, pokud existuje cenový přepis, který stanoví cenu daného plnění spočívajícího ve výkonech. Případem bezdůvodného obohacení, kdy se uplatní náhrada ve formě peněz, je rovněž vynaložení nákladů na cizí věc, nejčastěji se může jednat o nemovitost. Zde soudy pokládají za pohledávku z bezdůvodného obohacení to, o co se nemovitost zhodnotila, nikoliv hodnotu toho, co bylo oprávněným na nemovitost vynaloženo⁸³; povinností obohaceného je totiž vydat pouze majetkový prospěch, který získal, nikoli to, co ochuzený na jeho věc vynaložil.

Jestliže má být bezdůvodné obohacení vráceno v penězích a obohacený neplní svou povinnost včas, není podle soudní praxe⁸⁴ v rozporu s dobrými mravy, uplatnit právo na úrok z prodlení podle § 517 ObčZ.

⁸¹ ELIÁŠ: *Občanský zákoník – Velký akademický komentář...*, s. 1102

⁸² Tamtéž

⁸³ Srov. například Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 1997, sp. zn. 2 Cdo 944/97, Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2008, sp. zn. 32 Cdo 389/2008, viz také KLEGA, Lukáš. Výše bezdůvodného obohacení při investicích do cizí nemovitosti, *Bulletin advokacie*, 2009, č. 6, s. 35

⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99, R 5/2002

V souvislosti s realizací ediční povinnosti týkající se zničených věcí je nutno zvažovat, zda se v konkrétním případě skutečně jedná o věc zničenou, či pouze o věc poškozenou. Uvedené rozlišování má vliv na způsob vydání bezdůvodného obohacení. V první řadě je nutno poznamenat, že ve většině případů dochází k vydání bezdůvodného obohacení po určité době od jeho získání, kdy k jistému opotřebení věci s největší pravděpodobností vždy dojde. O zničenou věc půjde až v případě, že dojde k takovému znehodnocení, že věc ztratí svou užitnou hodnotu. V takovém případě je vyloučena možnost naturální restituce. Souhlasím s názorem J. Vaňka, že pouhé snížení hodnoty nemá vliv na uplatnění principu přednosti naturální restituce.⁸⁵ Opačnou praxi by docházelo k obcházení účelu stanoveného zákonem. V případě naturální restituce poškozené věci by bylo podle mého názoru spravedlivé poskytnout ochuzenému kompenzaci, odpovídající rozsahu poškození.

4.2.3. Uspokojení práva na vydání bezdůvodného obohacení z nabytých věcí

Ustanovení § 459 ObčZ se zřetelem k § 458 ObčZ umožňuje v případech, kdy obohacený, který předmět bezdůvodného obohacení přijal, a nejednal přitom v dobré víře, že mu plnění skutečně náleží, realizovat právo na vydání bezdůvodného obohacení i z věcí, které obohacený z bezdůvodného obohacení nabyt. V praxi bude toto ustanovení dopadat nejčastěji na případy, kdy obohacený získá majetkový prospěch v podobě peněžitého plnění, které použije k nákupu spotřebního zboží, jež by za normálních okolností nepodléhalo soudnímu výkonu rozhodnutí⁸⁶ a nedisponuje jinými finančními prostředky, ze kterých by mohl splnit svůj dluh vůči ochuzenému. Aplikace uvedeného ustanovení tak přichází v úvahu tehdy, kdy se vydání bezdůvodného obohacení realizuje formou peněžitě náhrady, neboť nelze vydat to, co bylo neoprávněně získáno.

Soud v nalézacím řízení pak rozhodne podle § 459 ObčZ tak, že určí, že právo oprávněného lze uspokojit z věcí, které obohacený neoprávněně získal, pouze pokud jsou splněny následující podmínky:

- a) řízení bylo zahájeno na návrh ochuzeného
- b) ten, kdo získal předmět bezdůvodného obohacení, nebyl v dobré víře, že mu toto plnění náleží (v pochybnostech se dobrá víra předpokládá)
- c) jde o věci, které byly opatřeny z předmětu bezdůvodného obohacení

⁸⁵ VANĚK: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 127

⁸⁶ Výkonu rozhodnutí nepodléhají věci uvedené v § 322 OSŘ, například zdravotnické věci, které povinný potřebuje vzhledem ke své nemoci, hotové peníze do 1000 Kč nebo věci, které podnikatel potřebuje pro výkon své podnikatelské činnosti. Vždy je na uvážení soudu, které věci může povinný pro svůj každodenní život postrádat.

d) žalovaný (obohacený) tyto věci stále má⁸⁷

Jestliže podle § 459 věty druhé ObčZ nesmí obohacený s věcmi, které jsou ve výroku rozhodnutí konkrétně uvedeny nakládat, dokud není právo na vydání předmětu bezdůvodného obohacení plně uspokojeno, je tím omezeno jeho dispoziční právo k těmto věcem. Jestliže by dlužník nedbal zákazu uvedeného v § 459 ObčZ s cílem zmařit uspokojení pohledávky ochuzeného a s věcmi uvedenými v rozhodnutí soudu by přesto nakládal, šlo by o absolutně neplatné právní úkony ve smyslu § 39 ObčZ.

4.3. Adresáti ediční povinnosti

Ustanovení § 451 odst. 1 ObčZ formulací, podle které „kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat“, definuje - mimo obecné zásady zákazu obohacování se na úkor jiného či obecné skutkové podstaty bezdůvodného obohacení - rovněž pasivní legitimaci k vydání předmětu bezdůvodného obohacení. Povinnost bezdůvodné obohacení vydat má tedy zásadně ten, jehož aktiva se zvětšila na úkor druhého nebo jehož aktiva se snížila o pasiva v důsledku splnění jeho závazku ochuzeným. Může se jednat i o osobu nezletilou či občana, který v době získání bezdůvodného trpěl duševní poruchou, poněvadž není rozhodné, zda má obohacený deliktní způsobilost.

Protože má právní vztah z bezdůvodného obohacení obligační charakter, bude povinnost vydat majetkový prospěch stíhat vždy osobu, která se bezdůvodně obohatila, na základě čehož je patrné, že pokud obohacený věc získanou bezdůvodným obohacením převede na jinou osobu, nebude povinnost vydat bezdůvodné obohacení stíhat tuto osobu, ale pouze obohaceného. Uvedená dispozice s věcí tak nemá vliv na povinnost obohaceného vydat bezdůvodné obohacení postiženému, má však vliv na způsob vydání.⁸⁸ Není-li věc již v majetkové sféře obohaceného a nelze ji proto vydat in natura, bude nezbytné poskytnout oprávněnému peněžitou náhradu. Vlastník věci se tedy nemůže domáhat vrácení předmětu bezdůvodného obohacení po třetí osobě; nevylučuje-li to však povaha předmětu, může se ochuzený domáhat vrácení věci z titulu vlastnického práva (§ 126 ObčZ). Tato praxe je přípustná zejména s ohledem na fakt, že obohacený nezískává k předmětu bezdůvodného obohacení vlastnické právo, které se zřetelem na zásadu *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*, nemůže převést ani na třetí osobu.

⁸⁷ POKORNÝ, Milan. O bezdůvodném obohacení podle novelizovaných ustanovení občanského zákoníku, Právní rozhledy, 1993, č. 6, s. 185

⁸⁸ KORECKÁ: *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu...*, s. 92

Jiná situace nastává za předpokladu, že dojde k převzetí dluhu či ke změně v osobě dlužníka z důvodu dědění⁸⁹ nebo v důsledku přechodu jmění právnické osoby na právního nástupce v případě jejího zrušení.

Subjektem, který je oprávněn požadovat vydání bezdůvodného je v první řadě ten, na jehož úkor byly majetkové hodnoty získány, tedy ochuzený (poškozený). Objevují se však situace, kdy je bezdůvodné obohacení vydáno osobě odlišné od té, v jejíž majetkové sféře se projevilo. Bude tomu tak zejména tehdy, jestliže bezdůvodné obohacení bylo prokazatelně získáno, avšak nelze zjistit subjekt, na jehož úkor se tak stalo. Zde nastupuje povinnost vydat majetkový prospěch státu. Aktivně legitimován k vydání předmětu bezdůvodného obohacení je v souladu s ustanovením § 456 věty druhé ObčZ stát.

Dříve, než přistoupím k charakteristice specifického postavení státu při vydávání bezdůvodného obohacení, pokládám za důležité určit, kdo se může domáhat vrácení plnění v případě zrušených či neplatných smluv podle § 457 ObčZ. Specifikum spočívá především v tom, že obě strany zrušené, popřípadě neplatné smlouvy (za předpokladu, že si již vzájemně plnily), jsou pokládány za obohaceného i povinného zároveň. Vydání majetkového prospěchu podle tohoto ustanovení mohou požadovat v první řadě osoby, které byly účastníky zrušené nebo neplatné smlouvy. Podstatné je rozlišit, které osobě vznikají ze zrušené či neplatné smlouvy práva a povinnosti. Pokud za jednu smluvní stranu činil právní úkony přímý zástupce jejím jménem, je k vrácení plnění povinna osoba, která byla zastupována, nikoliv zástupce⁹⁰. Opačná je situace v případech, kdy zástupce sice jedná na účet zastoupeného, ale svým jménem. Jde o zastoupení nepřímé, pro které je charakteristické, že práva a povinnosti vznikají zástupci, který je však povinen je na zastoupeného převést⁹¹. Osobou povinnou k vrácení plnění ze smlouvy, o které se zmiňuje § 457 ObčZ, bude tedy nepřímý zástupce, jelikož on byl stranou neplatné či zrušené smlouvy⁹².

V souvislosti s odpovědným subjektem je praktická rovněž otázka, kdo bude účastníkem právního vztahu podle § 457 ObčZ v případech jednání jménem právnické osoby. Podle ustanovení § 20 odst. 2 ObčZ jsou právní úkony, které za právnickou osobu činí její pracovníci či členové, právními úkony této právnické osoby. Jestliže tyto osoby překročí rozsah svého oprávnění, vznikají práva a povinnosti právnické osobě jen pokud se právní úkon týká předmětu činnosti právnické osoby a jen tehdy, jde-li o překročení, o kterém druhý

⁸⁹ K tomu blíže podkapitola 2. 2. Subjekty bezdůvodného obohacení

⁹⁰ K tomu srov. § 22 ObčZ

⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 4. 2008 České republiky sp. zn. 33 Odo 806/2006

⁹² Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 6. 1994, sp. zn. 7 Cdo 23/92

účastník nemohl vědět. Demonstrovat uvedené lze na případu vrácení plnění z neplatných smluv o prodeji v obchodě, jimiž pracovníci obchodních společností poškozovali spotřebitele. Zde pracovníci sice překročili rozsah svého oprávnění, práva a povinnosti vůči spotřebitelům by však jím samotným mohly vzniknout jen tehdy, pokud by se jejich úkony netýkaly činnosti společnosti nebo pokud by šlo o překročení rozsahu oprávnění pracovníka, o kterém by spotřebitelé mohli vědět. Jelikož se v těchto případech jednalo o prodej zboží v prostorách, ve kterých se běžně prodávalo, činnost pracovníků se týkala úkolů obchodní organizace. Rozhodné pro zjištění, kdo je účastníkem vztahu z bezdůvodného obohacení, bude zjištění, jestli spotřebitelé mohli vědět, že jsou poškozováni. Pokud to vědět nemohli, stíhá povinnost vydat bezdůvodné obohacení obchodní společnost, jelikož právě s ní spotřebitelé uzavřeli smlouvu⁹³.

4.3.1. Zvláštní postavení státu

V důsledku úpravy obsažené v § 456 ObčZ lze státu v rámci vztahu z bezdůvodného obohacení přiznat dvojí postavení.⁹⁴ Je-li bezdůvodné obohacení získáno na jeho úkor, má postavení ochuzeného jako kterákoliv jiná osoba a je aplikován § 456 věta první ObčZ (vice versa pokud má stát postavení obohaceného). Může však nastat situace, se kterou se počítá ve větě druhé ustanovení § 456 ObčZ, kdy nelze zjistit totožnost osoby oprávněné k vydání předmětu bezdůvodného obohacení. Zde stát vystupuje jako nositel originárního práva na vydání bezdůvodně získaného majetkového prospěchu.

Pro uplatnění nároku státu musí být splněny následující předpoklady:

- a) nelze zjistit totožnost subjektu, který by byl oprávněn požadovat vrácení bezdůvodného obohacení
- b) trvání vztahu z bezdůvodného obohacení

Jestliže by obě uvedené podmínky nebyly naplněny současně, došlo by naopak k získání bezdůvodnému obohacení na straně státu na úkor jiné osoby. Stejná situace by nastala, jestliže by stát od obohaceného přijal plnění ve větším rozsahu, než který mohla požadovat ochuzená osoba, neboť existence a rozsah oprávnění státu je závislá na obsahu občanskoprávního vztahu z bezdůvodného obohacení, který by existoval mezi obohaceným a ochuzeným, jenž není znám.⁹⁵

⁹³ VANĚK: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 33

⁹⁴ ELIÁŠ: *Občanský zákoník – Velký akademický komentář...*, s. 1053

⁹⁵ Zhodnocení občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 9. 1987, sp. zn. Cpj 41/87, R 41988

Právo státu na vydání bezdůvodného obohacení je dáno ex lege tehdy, je-li prokazatelně zjištěno, že určitý subjekt získal bezdůvodné obohacení, totožnost osoby poškozené však není známa. Pod ustanovení § 456 větu druhou ObčZ nebudou spadat případy, kdy je najisto postaveno, na čí úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, avšak tato osoba z nějakého důvodu své právo uplatnit nemůže (například protože je nezvěstná) nebo nechce (obohacenému jeho povinnost majetkové hodnoty vydat promine). Kuriózní je situace, kdy je totožnost ochuzeného obohacenému známa, ten ji však nemíni prozradit. I zde je podle mého názoru splněna podmínka nezjistitelnosti a stát může požadovat vydání bezdůvodného obohacení vůči obohacenému. Skutečnost, zda je oprávněná osoba opravdu neznámá, soud posuzuje s přihlédnutím ke všem okolnostem daného případu a vychází ze stavu, který zde je v době jeho rozhodování.

Nelze však vyloučit situaci, že po vydání majetkových hodnot povinným státu dojde ke zjištění totožnosti oprávněného subjektu, který hodlá uplatnit své právo na vydání bezdůvodného obohacení. Vzhledem k tomu, že původní obohacený již svou povinnost splnil, ochuzený nemůže žádat vydání bezdůvodného obohacení po něm. Platí tedy, že vyjde-li dodatečně najevo, že podmínka zakotvená v ustanovení § 456 větě druhé ObčZ nebyla naplněna, bude nutno připustit, aby se ten, o němž bylo tvrzeno, že nebyl znám a jenž je oprávněným ze závazkového vztahu z bezdůvodného obohacení, domáhal vrácení obohacení na státu.⁹⁶ Nárok na vydání takového majetkového prospěchu vůči státu lze opřít o ustanovení § 451 odst. 2 ObčZ, neboť právní důvod postupu podle § 456 věty druhé ObčZ následně odpadl. Pouze takto dojde k obnovení narušené majetkové rovnováhy a bude učiněno zadost reparační funkci institutu bezdůvodného obohacení.

I v případech, kdy jako obohacený může vystupovat stát, bude se právo ochuzeného promlčovat podle ustanovení § 107 ObčZ. Objektivní tříletá doba začíná plynout od okamžiku, kdy k obohacení na straně státu skutečně došlo, tedy kdy se rozrostla jeho aktiva. Pro počátek subjektivní doby je rozhodný okamžik, kdy se ochuzený dozví, že na jeho úkor došlo k bezdůvodnému obohacení a že povinným k jeho vydání je stát.

Právě v souvislosti s institutem promlčení spatřuji nezbytnost existence právní úpravy vydávání bezdůvodného obohacení státu. Může totiž nastat situace, kdy stát uplatní v

⁹⁶ ŠTURSOVÁ, Lucie. Význam ustanovení § 456 věty druhé občanského zákoníku, *Bulletin advokacie*, 2008, č. 1-2, s. 29 či SÝKORA, Jan. Stát jako oprávněný z nároku na vydání bezdůvodného obohacení, *Právní fórum*, 2011, č. 9.

promlčecí lhůtě (např. do dvou let, kdy k obohacení došlo) nárok na vydání majetkového prospěchu od obohaceného, který jej získal na úkor neznámého ochuzeného. Za další dva roky se původně neznámý oprávněný o předmět bezdůvodného obohacení přihlásí. Okamžikem zjištění totožnosti oprávněného počíná plynout nová promlčecí doba, poněvadž vznikl nový závazkový právní vztah z bezdůvodného obohacení mezi ním a státem. Nárok je vůči státu uplatněn včas. Pokud by neexistovala úprava obsažená ve větě druhé § 456 ObčZ, musel by se ochuzený domáhat vydání bezdůvodného obohacení na subjektu původně povinném, jeho právo by však bylo již promlčené.

Je zřejmé, že zvláštní legitimace státu k vydání bezdůvodného obohacení získaného na úkor neznámé osoby, je do platného ObčZ zařazena v souvislosti s obecnou zásadou zákazu získávání majetkových hodnot neoprávněným způsobem na úkor jiných osob, vyjádřené v § 451 odst. 1 ObčZ. Hlavním účelem je odčerpání majetkových hodnot získaných bezdůvodným obohacením od obohacené osoby, jelikož pro nemožnost identifikace oprávněného nemůže dojít k naplnění funkce reparační či restituční.

Ačkoli považuji z výše uvedených důvodů úpravu § 456 věty druhé ObčZ za přínosnou, v koncepci nového občanského zákoníku se s touto - pravda dosud zřídka užívanou - právní úpravou nepočítá. Bude tomu tak zřejmě z důvodu charakteru nové kodifikace, která opouští socialistickou koncepci předchozího ObčZ stojící na principu individuality jeho adresátů a důsledněji, než kdy předtím, dbá na oddělování soukromého a veřejného práva.⁹⁷

4.4. Rozsah ediční povinnosti

Pokud se jedná o rozsah vydání bezdůvodného obohacení, je povinný subjekt zavázán vrátit zásadně vše, co na úkor jiného obdržel, včetně toho, co k dané věci náleží (§ 120, § 121 ObčZ). Rozhodující pro tuto povinnost je okamžik, kdy k získání majetkových hodnot došlo a o co se nabyvatel v tuto dobu obohatil. Na vydání bezdůvodného obohacení proto nemá význam, došlo-li v mezidobí ke snížení hodnoty předmětu bezdůvodného obohacení, k jeho převedení na jinou osobu či spotřebování.⁹⁸ Vždy musí dojít k obnovení původního stavu nebo alespoň k vytvoření stavu, který v důsledku poskytnutí ekonomického ekvivalentu získaného obohacení směřuje k restituci stavu před získáním bezdůvodného obohacení.

⁹⁷ Viz Důvodová zpráva. [online]. [cit. 27. února 2012]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/OZ_Duvodova_zprava_11042011.pdf>.

⁹⁸ Uvedená zásada neplatí například v německém občanském zákoníku (srov. § 818 BGB). Na rozsah vydání bezdůvodného obohacení zde má vliv dobrá víra. Pokud byl obohacený ve zlé víře, resp. dozvěděl-li se o nedostatku právního důvodu získání majetkových hodnot později, bude povinen vydat vše, resp. to, co měl v době, kdy se o nedostatku právního důvodu dozvěděl. Je-li povinný v dobré víře, bude zavázán vydat bezdůvodné obohacení pouze v rozsahu, v jakém existuje v době uplatnění nároku oprávněným.

Určuje-li § 458 ObčZ, že má být vydáno „vše co bylo nabyto“, má tím zákon na mysli vše, o co se obohacený obohatil, nikoli to, co ochuzený pozbyl. Nelze tak za bezdůvodné obohacení považovat jakýkoliv prospěch, kterého by mohl ochuzený dosáhnout. Vydáno bude pouze to, o co se obohacený obohatil, tj. čím rozšířil svá majetková aktiva nebo to, o co se jeho aktiva nesnížila, ač by se tak za běžných okolností stalo.

Úprava bezdůvodného obohacení ve stále ještě platném ObčZ nemá žádné zvláštní ustanovení, jež by dovolovalo snížit (moderovat) rozsah ediční povinnosti, jako je tomu u institutu náhrady škody v § 450 ObčZ, umožňující soudu zohlednit okolnosti daného případu, jakož i osobní a majetkové poměry zúčastněných stran v případech, kdy škoda nebyla způsobena úmyslně. Analogické použití tohoto ustanovení je vyloučeno s ohledem na funkci a účel institutu bezdůvodného obohacení, jelikož v jeho případě převládá zájem na obnovení předchozího stavu. Přikláním se k názoru profesora Eliáše, podle něhož lze výjimečně k okolnostem na straně povinného, nikoliv však při řešení otázky rozsahu ediční povinnosti, nýbrž ve způsobu její realizace, přihlídnout. Podle mého názoru tento nedostatek hmotněprávní úpravy může být nahrazen v soudním řízení např. použitím ustanovení § 160 odst. 1 OSŘ, na jehož základě může soud určit delší lhůtu k plnění nebo stanovit, že peněžité plnění se uskuteční ve splátkách, jejichž výši a podmínky splatnosti určí.

Spočívá-li ediční povinnost ve vydání věci, kterou poškozený odmítá přijmout, ačkoliv mu byla řádně nabídnuta, ocitne se v prodlení. Důsledkem tohoto prodlení může být v krajním případě i zánik nároku na peněžitou náhradu, jestliže je věc během této doby zničena či spotřebována, neboť na postiženého v důsledku jeho prodlení přechází nebezpečí ztráty, poškození či zničení věci. Má-li být bezdůvodné obohacení vydáno v penězích a dlužník nesplní svou platební povinnost včas, má věřitel právo požadovat od obohaceného též úroky z prodlení podle § 517 ObčZ.⁹⁹

4.4.1. Povinnost vydat užitky

Zatímco u samotného vydávání bezdůvodného obohacení nemá dobrá víra žádný význam, podle § 458 odst. 2 ObčZ je tomu jinak v případě užitků, které z bezdůvodného obohacení vznikly. Podle citovaného ustanovení je nutno s předmětem bezdůvodného obohacení vydat rovněž užitky, jestliže ten, kdo majetkový prospěch získal, nejednal v dobré víře.¹⁰⁰ Tato povinnost se týká pouze užitků reálně získaných, nikoliv těch, kterých by bylo

⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99, R 5/2002

¹⁰⁰ Za dobrou víru lze v tomto případě považovat subjektivní stav obohaceného subjektu, který je vzhledem ke všem okolnostem daného případu důvodně přesvědčen o tom, že mu plnění, které tvoří bezdůvodné obohacení, skutečně náleží.

možno dosáhnout. Opět není podstatné, jestli byly užitky v mezidobí již spotřebovány či převedeny na jinou osobu. Pokud se tak stalo, musí místo nich být poskytnuta náhrada v peněžích.

Lze-li na straně povinného subjektu hovořit o nedostatku dobré víry, je pro rozsah vydání užitků důležité zjistit, zda tento stav trval již od počátku získání majetkového prospěchu, či zda dobrá víra odpadla v době, kdy stav bezdůvodného obohacení trval. V prvním případě je obohacený povinen vydat veškeré užitky, které z tohoto bezdůvodného obohacení měl. Nastala-li špatná víra dodatečně, bude rozhodující, k jakému okamžiku se váže a podle toho stanovit rozsah povinnosti k vydání užitků. Při zrušení smlouvy odstoupením kupujícího, jsou její účastníci povinni vrátit si navzájem to, co na základě takové smlouvy obdrželi podle § 457 ObčZ; pro rozsah vydání se použije ustanovení § 458 odst. 1 ObčZ a užitky budou vydány podle odstavce druhého téhož ustanovení. Jelikož mezi kupujícím a prodávajícím existovala až do okamžiku odstoupení platná smlouva, nelze zpravidla tvrdit, že kupující nakládal v tomto období s věcí, která byla předmětem kupní smlouvy, ve zlé víře a nebude proto povinen nahradit to, oč se hodnota věci užíváním v mezidobí snížila. Jiná by byla situace, kdyby kupující s věcí neoprávněně nakládal i po odstoupení od smlouvy. Proávající nebude rovněž nucen nahradit úroky z prodlení z částky, kterou přijal jako kupní cenu. Tuto povinnost by měl pouze, pokud by se dostal do prodlení s vrácením této částky po odstoupení od smlouvy.

Jestliže je obohacený po celou dobu trvání bezdůvodného obohacení důvodně přesvědčený, že mu získané majetkové hodnoty náleží, stává se přímo ze zákona vlastníkem užitků plnění a je oprávněn s nimi volně disponovat. V pochybnostech ohledně subjektivního přesvědčení obohaceného se uplatní obecná zásada presumpce dobré víry, jejíž nedostatek musí v řízení před soudem prokázat žalobce. Dobrou víru však nelze s ohledem na její povahu dokazovat jako takovou. Její existenci bude nutno dovodit z okolností a povahy daného případu.¹⁰¹

4.4.2. Právo na náhradu nutných nákladů

V souladu s reparační funkcí bezdůvodného obohacení, jejíž podstatou je obnovení předešlého stavu, upravuje § 458 odst. 3 ObčZ otázku nákladů vynaložených obohaceným na předmět bezdůvodného obohacení (věci), který musel vydat. Zásadně má právo na náhradu nutných nákladů, které na věc vynaložil, přičemž dobrá víra je v tomto případě irelevantní. Jestliže by neexistovala možnost, aby se obohacený vůči ochuzenému domáhal náhrady

¹⁰¹ VANĚK: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 130

nákladů, které musel vynaložit na jeho věc, došlo by k obrácené situaci, neboť by v tomto případě původní ochuzený získal bezdůvodné obohacení na úkor původního obohaceného.

Při úvaze, které náklady lze považovat za nutné, bude nezbytné řídit se především hlediskem účelnosti. Jedná se v první řadě o náklady, které by musel na věc vynaložit také ten, komu se věc vrací, například náklady spojené s řádným opatrováním či údržbou věci, nebo náklady k zachování její hodnoty a funkčního určení.

Za nutné ve smyslu § 458 odst. 3 ObčZ nelze pokládat náklady, které byly vynaloženy podle osobní úvahy nebo potřeby povinného subjektu ke zkrášlení či k uzpůsobení věci jeho vlastnímu vkusu.

5. Některé hmotněprávní důsledky vydání bezdůvodného obohacení

5.1. Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení

Právo na vydání bezdůvodného obohacení je pokládáno za právo majetkové povahy (§ 100 odst. 2 ObčZ). Jelikož není v tomto ustanovení uvedeno mezi výjimkami, nebude-li vykonáno v zákonem stanovené lhůtě, dojde k jeho promlčení v souladu s ustanovením § 100 odst. 1 ObčZ.

Následkem uplynutí promlčecí doby dochází k oslabení možnosti uplatnit právo na vydání bezdůvodného obohacení u soudu, nezbytným předpokladem však je, aby se povinný promlčení dovolal. Na rozdíl od prekluze (která se u institutu bezdůvodného obohacení neuplatní) v případě promlčení nedochází k zániku práva, ochuzenému však soud nepřizná právo na vydání majetkových hodnot od obohaceného, pokud již marně uplynula promlčecí doba a obohacený v řízení před soudem vznesl námitku promlčení. Dlužník může splnit promlčený dluh a takto vrácené plnění nebude považováno za bezdůvodné obohacení na straně ochuzeného, jelikož právo stále existuje v podobě tzv. naturální obligace (srov. ostatně znění § 455 odst. 1 ObčZ).

Právo na vydání bezdůvodného obohacení se nepromlčuje v obecné tříleté promlčecí době uvedené v § 101 ObčZ, nýbrž je pro něj stanovena speciální kombinovaná promlčecí doba podle § 107 ObčZ.¹⁰² Proti obecné úpravě je odlišně stanovena nejen délka promlčecí doby, ale také počátek jejího běhu, který musí být vždy přesně určen. Běh objektivní i subjektivní doby je v § 107 ObčZ stanoven odlišně, proto je zvlášť určen také jejich počátek.¹⁰³ Subjektivní doba je dvouletá, objektivní doba je v zásadě tříletá. Bylo-li však bezdůvodné obohacení získáno zaviněným jednáním obohaceného úmyslně, právo na vydání plnění z bezdůvodného obohacení se promlčuje v prodloužené desetileté objektivní době.

Také u speciální úpravy promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení se uplatní obecné ustanovení § 110 odst. 1 ObčZ, podle něhož bylo-li právo na vydání bezdůvodného obohacení přiznáno pravomocným rozhodnutím soudu, promlčuje se za deset let ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno. Stejná promlčecí doba bude dopadat na situaci, kdy povinný písemně uzná svou povinnost vydat bezdůvodné obohacení co do důvodu i výše. Byla-li v uznání uvedena lhůta k plnění, běží promlčecí doba od uplynutí této lhůty.

¹⁰² Německý občanský zákoník BGB neobsahuje speciální úpravu obdobnou § 107. Právo na vydání bezdůvodného obohacení se promlčuje v obecné tříleté promlčecí lhůtě (§ 195 BGB).

¹⁰³ KORECKÁ: *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu...*, s. 111

5.1.1. Objektivní promlčecí doba

Jak je stanoveno v § 107 odst. 2 ObčZ, právo na vydání plnění z bezdůvodného obohacení se promlčí nejpozději za 3 roky, v případě úmyslného získání majetkových hodnot za 10 let¹⁰⁴ ode dne, kdy k němu došlo. Tato doba má objektivní charakter, neboť pro určení počátku jejího běhu nemají význam okolnosti subjektivní povahy, jako například skutečnost, zda ochuzený o svém právu na vydání bezdůvodného obohacení věděl.

V souvislosti s objektivní promlčecí dobou je důležité objasnit, k jakému okamžiku se váže její počátek v případech, jsou-li majetkové hodnoty získávány postupně. Ačkoliv půjde o stejné subjekty a stejné skutkové okolnosti, za nichž bude bezdůvodné obohacení vznikat, k uplatnění nároku z každého samostatně oddělitelného plnění začíná běžet promlčecí doba zvlášť.¹⁰⁵ Jako příklad lze uvést postupnou rekonstrukci (zateplení, výměna oken, podlah atd.) nemovitosti, která byla předmětem kupní smlouvy mezi obohaceným a ochuzeným, od které následně obohacený odstoupil. Ochuzený učinil několik samostatných investic, jejich právní důvod (vlastnictví nemovitosti) však následně odpadl. V tomto případě běží promlčecí doba zvlášť pro každé z učiněných zhodnocení.

U každé skutkové podstaty bezdůvodného obohacení závazkový právní vztah vzniká a objektivní doba počíná běžet jiným okamžikem. V případě bezdůvodného obohacení získaného plněním bez právního důvodu, dochází k jeho vzniku okamžikem poskytnutí majetkových hodnot. U plnění, jehož právní důvod později odpadl, bude nutno počátek běhu objektivní lhůty vztáhnout k okamžiku odpadnutí právního důvodu poskytnutého plnění. Pokud se jedná o majetkový prospěch získaný plněním z neplatného právního úkonu, je na místě rozlišovat mezi neplatností absolutní a relativní. V prvním případě běží promlčecí doba ode dne, kdy bylo plnění přijato, ve druhém od okamžiku účinného dovolání se neplatnosti (bylo-li plněno před dovoláním se), či dnem přijetí plnění (pokud došlo k plnění poté, co se dotčený subjekt neplatnosti dovolal).¹⁰⁶ K bezdůvodnému obohacení získanému z nepoctivých zdrojů dochází dnem nabytí majetkových hodnot, jež je v rozporu s právním řádem. V případech plnění za jiného, co měl po právu plnit sám, vzniká bezdůvodné obohacení okamžikem, kdy závazek toho, za něž bylo plněno, zanikl splněním.

5.1.2. Subjektivní promlčecí doba

¹⁰⁴ Úmysl zde musí být v okamžiku získání majetkových hodnot.

¹⁰⁵ VANĚK: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 141

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 146

Druhá z promlčecích dob, označována jako subjektivní, začíná běžet od okamžiku, kdy se oprávněný dozvěděl, že došlo k bezdůvodnému obohacení a kdo se na jeho úkor obohatil. Podle soudní praxe je přitom rozhodující skutečná vědomost a nikoliv pouze okolnosti předpokládáné.¹⁰⁷ Subjektivní promlčecí doba je dvouletá a může začít běžet nejdříve současně s dobou objektivní, jelikož není možné, aby se ochuzený dozvěděl o vzniku bezdůvodného obohacení dříve, než k němu vůbec došlo.

Uplyne-li alespoň jedna z výše uvedených dob a povinný z bezdůvodného obohacení u soudu vznesl námitku promlčení, nebude možno oprávněnému přiznat právo na jehovydání.

Pro úplnost je nutné zmínit rovněž § 107 odst. 3. Toto ustanovení bylo do ObčZ začleněno zákonem č. 131/1982 Sb. Ustanovení § 107 odst. 3 ObčZ míří na případy synallagmatických závazků, kdy na jedné straně stojí právo, které se promlčuje, a na druhé straně právo nepromlčitelné, tedy především na případy, kdy proti sobě stojí právo na vydání peněžitého plnění vůči vlastnickému právu. V souladu s § 457 ObčZ tak čelí obtížím plynoucím z toho, že vydání věci není pro nepromlčitelnost vlastnického práva ohroženo uplynutím doby, zatímco právo na vydání peněžitého plnění promlčení podléhá. Jestliže tedy u neplatné kupní smlouvy bude žalovat kupující na vrácení kupní ceny, soud nepřihlédne k námitce promlčení, kterou vznesl prodávající, neboť kupující nemá na svou obranu k dispozici stejné právo (namítnout promlčení práva na vrácení věci).¹⁰⁸

5.2. Splatnost pohledávek na vydání bezdůvodného obohacení

Jelikož splatnost závazku vydat bezdůvodného obohacení není výslovně v zákoně upravena, za vodítko lze považovat soudní judikaturu. Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 25. 2. 2009 vyjádřil tento právní názor:“ *Bezdůvodné obohacení představuje závazkový právní vztah, z něž pohledávka vzniká tomu, na jehož úkor se jiný bezdůvodně obohatil, a dluh tomu, kdo obohacení získal. Bezdůvodné obohacení patří mezi nároky, u nichž není zákonnou úpravou stanovena splatnost pohledávek vzniklých z tohoto právního titulu, a doba plnění je u nich obvykle vázána na výzvu věřitele podle § 563 obč. zák. Teprve výzvou k plnění se dluh stává splatným a dlužník je povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán. Forma výzvy k plnění není předepsána, je však nutné, aby splňovala obecné*

¹⁰⁷ Srov. Správa Nejvyššího soudu SSR ze dne 22. 11. 1985, sp. zn. Pls 2/85, R 25/ 1986, Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 8. 2007 sp. zn. 30 Cdo 2758/2006, Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 33 Odo 877/2001

¹⁰⁸ VANĚK: *Neoprávněný majetkový prospěch...*, s. 144

*náležitosti stanovené v § 34 a násl. obč. zák. , a z jejího obsahu musí být zřejmé, že věřitel vyzývá dlužníka k plnění, jehož výše musí být dostatečně určité specifikována.*¹⁰⁹

5.3. Solidarita obohacených při vydávání bezdůvodného obohacení

Platný ObčZ neupravuje pro institut bezdůvodného obohacení situaci, kdy majetkové hodnoty získalo nezákonným způsobem několik osob. V těchto případech se použije ustanovení § 511 odst. 1 ObčZ, podle něhož je několik dlužníků zavázáno solidárně, pouze pokud solidarita vyplývá z právního předpisu, rozhodnutí soudu, dohody účastníků či z povahy plnění. Zastávám však názor, že každý z obohacených by měl vydat to, oč se sám obohatil. Neexistence ustanovení upravujícího solidární odpovědnost u institutu bezdůvodného obohacení, má podle mého názoru svůj význam. Zamýšlel-li zákonodárce stanovit v případě plurality obohacených solidární povinnost k vydání majetkového prospěchu, mohl tak jednoduše učinit stejně jako v případě náhrady škody v § 438 odst. 1 ObčZ.

Odlišené názory v teorii a soudní praxi nacházíme ve spojení s bezdůvodným obohacením manželů. Jelikož jsou podle § 145 odst. 3 ObčZ manželé povinni plnit závazky společně a nerozdílně, bude je také povinnost vydat bezdůvodné obohacení zatěžovat společně.

Jiný názor vyjádřil ve svém rozhodnutí Nejvyšší soud, podle něhož v případech, kdy je bez právního důvodu plněno jen jednomu z manželů, je obohacným pouze ten z manželů, jemuž bylo plněno. Z pohledu bezdůvodného obohacení není podstatné, zda se předmět plnění stal součástí společného jmění manželů, jestliže jednomu z manželů bylo plněno za trvání manželství.¹¹⁰ Přikláním se k názoru profesora Eliáše¹¹¹, že závěr Nejvyššího soudu není správný, jelikož pomíjí koncepci společného jmění manželů, jakožto majetkového společenství manželů, jehož součástí jsou kromě věcí hmotných také práva a závazky.

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2009, sp. zn. 33 Odo 1642/2006

¹¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2004, sp. zn. 33 Odo 221/2002

¹¹¹ Viz ELIÁŠ: *Občanský zákoník – Velký akademický komentář...*, s. 1103

6. Zvláštní úprava bezdůvodného obohacení v právu duševního vlastnictví

Jelikož jsou za občanskoprávní považovány rovněž vztahy vyplývající z tvůrčí duševní činnosti, považuji za nezbytné se alespoň okrajově zmínit o úpravě podle zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů a zákona č. 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví a o změně zákonů na ochranu průmyslového vlastnictví, které jsou k ObčZ v poměru speciality.

6.1. Autorské právo

Autorské právo k dílu vzniká okamžikem, kdy je dílo vyjádřeno v jakékoliv objektivně vnímatelné podobě (§ 9 odst. 1 AZ), přičemž autorovi mimo jiné náleží oprávnění rozhodnout, komu udělí souhlas k užívání jeho díla formou licenční smlouvy. Bezdůvodné obohacení zde nejčastěji vzniká nakládáním s dílem, aniž by dotýčný subjekt disponoval potřebnou licenci a je představováno majetkovými hodnotami, které rušitel autorského práva ušetřil, neboť si autorskou licenci řádně nezakoupil. Podmínky vzniku odpovědnosti jsou obecně stanoveny v ObčZ.

Přestože v ustanovení § 40 odst. 4 AZ je stanoveno, že právo na vydání bezdůvodného obohacení podle zvláštních právních předpisů zůstává nedotčeno, co do výše bezdůvodného obohacení určuje pravidlo, podle něhož výše bezdůvodného obohacení vzniklého na straně toho, kdo neoprávněně nakládal s dílem, aniž by k tomu získal potřebnou licenci, činí dvojnásobek odměny, která by byla za získání takové licence obvyklá v době neoprávněného nakládání s dílem. Dotčené ustanovení nelze vnímat jinak, než jako sankční, naplňující dnes již v podstatě vyhaslou represivní funkci institutu bezdůvodného obohacení. Podle mého názoru je tato právní úprava v autorském zákoně poněkud sporná, jelikož se naprosto vymyká obecnému chápání bezdůvodného obohacení jako institutu, jehož hlavní funkcí je nastolení narušené majetkové rovnováhy a vytvoření stavu co nejvíce podobného tomu, který tu byl před získání bezdůvodného obohacení.

Osobou oprávněnou k vydání bezdůvodného obohacení je buď sám autor, anebo podle § 41 AZ namísto něho osoba, které autor udělil výhradní oprávnění k výkonu práva jeho dílo užít.¹¹² Povinným je ten, kdo neoprávněně nakládal s dílem, aniž by k tomu získal potřebnou licenci.

6.2. Právo průmyslového vlastnictví

¹¹² TULÁČEK, Jan. Bezdůvodné obohacení podle autorského zákona, *Bulletin advokacie*, 2008, č. 7-8, s. 35

Prámem průmyslového vlastnictví v objektivním smyslu rozumíme souhrn právních norem, které upravují právní vztahy, vznikající z činnosti fyzických a právnických osob, jejímž výsledkem jsou imateriální předměty (patenty, užité vzory, průmyslové vzory, ochranné známky, obchodní firma, označení původu a zeměpisná označení atd.).

Tato oblast lidské činnosti je upravena v množství jednotlivých zvláštních zákonů, přičemž já se omezím na zákon č. 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví (dále jen ZVPPV). Tento zákon je transpozicí směrnice Evropského Parlamentu a Rady č. 2004/48/ES ze dne 29. dubna 2004, o dodržování práv duševního vlastnictví a nově upravuje právní prostředky sloužící k vymáhání práv z průmyslového vlastnictví.

Podle § 5 ZVPPV má oprávněná osoba právo požadovat vydání bezdůvodného obohacení, které získal porušovatel v důsledku ohrožení nebo porušení práva z průmyslového vlastnictví, přičemž se postupuje podle obecné občanskoprávní úpravy bezdůvodného obohacení upravené v § 451 a násl. ObčZ. Výši bezdůvodného obohacení může soud stanovit paušální částkou, která je odlišná podle toho, zda porušovatel věděl, že právo porušuje nebo to naopak nevěděl a vědět ani nemohl (§ 5 odst. 2 a 3 ZVPPV). V prvním případě bude paušální částka stanovena nejméně ve výši dvojnásobku licenčního poplatku, který by byl obvyklý při získání licence k užívání práva v době neoprávněného zásahu do něj. Jestliže porušovatel při výkonu činností nevěděl ani nemohl vědět, že svým jednáním porušuje práva z průmyslového vlastnictví, může soud stanovit výši bezdůvodného obohacení paušální částkou nejméně ve výši licenčního poplatku, který by byl obvyklý při získání licence k užívání práva v době neoprávněného zásahu do něj. Ustanovení § 5 odst. 4 ZVPPV pak soudům ukládá povinnost přihlídnout při rozhodování ke všem odpovídajícím okolnostem, jako jsou například nežádoucí hospodářské důsledky včetně ztráty zisku, které oprávněná osoba utrpěla, k neoprávněným ziskům porušovatele práv a případně i k jiným než hospodářským hlediskům, jako je například morální újma způsobená oprávněné osobě porušovatelem.

7. Bezdůvodné obohacení podle nového občanského zákoníku

V rámci rekodifikace soukromého práva, jejímž základem je občanský zákoník, jenž byl vyhlášen dne 22. 3. 2012 pod č. 89/2012 Sbírky zákonů, a který se stane účinným dne 1. ledna 2014¹¹³ (dále NOZ), dozná institut bezdůvodného obohacení podstatných změn. Oproti stávající právní úpravě je systematictěji zařazen, spolu s nepřikázaným jednatelstvím a upotřebením věci ku prospěchu jiného, do hlavy IV. oddílu prvního mezi tzv. „Závazky z jiných právních důvodů“ (§ 2991 - § 3005 NOZ). Bezdůvodným obohacením je podle těchto ustanovení plnění bez právního důvodu, plnění z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za někoho bylo plněno, co po právu měl plnit sám.¹¹⁴

V § 2991 je formulováno základní pravidlo, podle kterého ten, kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil. Na první pohled proti úpravě § 451 odst. 1 ObčZ je evidentní nahrazení dosavadního zákonného požadavku „bezdůvodně“ použitím nového pojmosloví „bez spravedlivého důvodu“. O této změně vedla odborná veřejnost četné diskuze, neboť v rámci přípravy rekodifikace převládl názor odchýlit se od pravidla, že se vydání bezdůvodného obohacení lze domáhat jen na základě některé z pěti taxativně stanovených skutkových podstat, a to ve prospěch řešení v Evropě obvyklého. „Právě to patrně vedlo k preferenci pojmu *bez spravedlivého důvodu*, který zdůrazňuje, že obohacenému sice může chybět právní důvod, avšak i přesto není obohacený povinen obohacení vydat, neboť má pro ně důvod spravedlivý.“^{115, 116}

Podle ustanovení § 2992 NOZ povinnost vydat bezdůvodné obohacení nevzniká tehdy, byl-li splněn dluh, a to i předčasně, nebylo-li uplatněno právo, ač uplatněno být mohlo nebo učinila-li jedna osoba něco ve svém výlučném a osobním zájmu či na vlastní nebezpečí. To platí i v případě, že jedna osoba obohatí druhou s úmyslem ji obdarovat nebo obohatit bez úmyslu právně se vázat (část věty za středníkem). Ustanovením § 2997 odst. 1 a § 2998 NOZ

¹¹³ NOZ ve Sbírce zákonů České republiky za rok 2012 [online]. [cit. 22. března 2012]. Dostupné na <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2012&typeLaw=zakon&what=Rok>>

¹¹⁴ Oproti platné právní úpravě již NOZ neobsahuje skutkové podstaty plnění z neplatného právního úkonu a majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Jelikož však výčet skutkových podstat v NOZ není taxativní, lze tyto případy zahrnout pod skutkovou podstatu obecnou.

¹¹⁵ PETROV, Jan. Bezdůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého. *Bulletin Advokacie*, 2011, č. 5, s. 28

¹¹⁶ Podle původní vládní předlohy NOZ mělo být zakotveno ustanovení § 2962, jenž výslovně stanovilo subsidiaritu bezdůvodného obohacení tak, že pokud lze uplatnit jiné právo na náhradu ztráty, nelze v tomto rozsahu uplatnit právo na vydání bezdůvodného obohacení. Tato právní úprava vycházela s největší pravděpodobností z italského práva, ze čl. 2042 Codice civile, který zní: „Ochuzený nemůže vznést žalobu z bezdůvodného obohacení, připadá-li v úvahu jiná žaloba na náhradu“. Pravděpodobně v důsledku odborné kritiky toto řešení nebylo nakonec přijato.

je společné, že i v případech, kdy dlužník plnil dluh nežalovatelný nebo promlčený nebo takový, který je neplatný pro nedostatek formy, nebo plnila-li strana vědomě proto, aby druhá strana, něco vykonala za účelem zakázaným nebo zcela nemožným, nemají ochuzení právo na vrácení toho, co plnili. Obdobné ustanovení upravující plnění promlčeného dluhu obsahuje také německý BGB v § 214 odst. 2, který výslovně stanoví: „Co bylo plněno k uspokojení promlčeného práva, nemůže být požadováno nazpět, a to i pokud plnil, kdo o promlčení nevěděl“. Ve vztahu k situaci, kdy plnila strana vědomě proto, aby druhá strana něco vykonala za účelem zakázaným nebo zcela nemožným, nemá taková strana právo požadovat, aby jí takto poskytnuté plnění bylo vráceno. Dal-li však někdo, aby zabránil protiprávnímu činu, něco tomu, kdo se chtěl činu dopustit, může požadovat vrácení.¹¹⁷

Tzv. *condictio indebiti* je v NOZ upravena v § 2993. Smyslem citovaného ustanovení je napříště zamezit tomu, aby soud při vypořádání neplatné smlouvy nezapočetl nárok jedné strany neplatné smlouvy na náhradu plnění vůči nároku druhé strany a nevydal rozsudek jen co do rozdílu, jak se tomu děje v dosavadní rozhodovací soudní praxi. Toto tzv. saldování již nebude probíhat automaticky. Důvodová zpráva k NOZ se k danému ustanovení vyjadřuje tak, že je zbytečné komplikovat procesní postavení žalobce tím, aby v žalobě sám podmiňoval své právo na vydání poskytnutého plnění žalovaným vlastním protiplněním, jak to vyžaduje současná právní úprava. V případě vzájemného plnění z neplatné smlouvy je smluvním stranám dána autonomie v tom smyslu, že je na každé z nich, zda svá práva uplatní.

Nově § 2994 NOZ zakládá právo vlastníka nebo spoluvlastníka požadovat náhradu vůči tomu, komu byla věc neoprávněně dána k užívání nebo požívání, jestliže uživatel či poživatel nebyl v dobré víře.

Ustanovení § 2995 NZO se týká obohacení třetí osoby. Vedlo-li plnění k jejímu obohacení, vydá je ochuzenému jen tehdy, pokud byl ochuzený k plnění přiveden lstí, donucen hrozbou či zneužitím závislostí nebo pokud nebyl svéprávný. Ustanovení má výslovně vyjádřit zásadu, která je dnes dovozována z § 457 ObčZ, a to že se bezdůvodné obohacení z neplatné smlouvy vypořádá jen mezi jejími stranami.¹¹⁸

Ustanovení § 2996 NOZ upravuje postup při vrácení plnění, poskytnutého při splnění alternativního závazku, jestliže bylo dlužníkem omylem plněno více (rozuměj více z alternativních plnění), než měl plnit. Co bude vydáno, pak záleží na tom, kdo měl prvně

¹¹⁷ Důvodová zpráva hovoří o tzv. „přijetí plnění z nemravné příčiny“

¹¹⁸ PETROV, Jan. Bezodůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého. *Bulletin Advokacie*, 2011, č. 5, s. 34

právo volby. Měl-li právo volby dlužník, bude záležet na jeho vůli, které plnění bude požadovat nazpět, pokud měl na výběr věřitel, může se dlužník domáhat, aby věřitel provedl volbu. Jestliže věřitel volbu neprovede bez zbytečného odkladu, může se dlužník domáhat, aby prohlášení jeho vůle nahradil soud.

I nadále je upřednostňována naturální restituce, neboť podle ustanovení § 2999 NOZ nastupuje relutární restituce až v případech, kdy není možné vydat předmět obohacení. Proti platné právní úpravě ustanovení obsahuje podrobnější pravidla pro zjištění výše peněžité náhrady. Ochuzený má tedy v případě, kdy není naturální restituce možná, právo na peněžitou náhradu ve výši obvyklé ceny. Výjimka je u plnění na základě neplatného nebo zrušeného právního jednání, kdy právo na peněžitou náhradu nevznikne v rozsahu, v jakém se to přičí účelu pravidla vylučujícího platnost právního jednání.

Ochranu poctivému příjemci, kterému bylo plněno bezdůvodně, nově poskytuje ustanovení § 3000 NOZ. Podle tohoto ustanovení má vydat to, co nabyl, nanejvýš však v rozsahu, v jakém obohacení při uplatnění práva trvá. Oproti platné právní úpravě má tedy dobrá víra význam pro rozsah vydání BO. Druhým rozdílem je odlišné stanovení okamžiku rozhodného pro rozsah vydání, kterým je nově okamžik, kdy je požadováno vydání plnění. Podle důvodové zprávy k NOZ, se *nenavrhuje zvlášť řešit otázku plodů a užitků nabytých poctivým příjemcem; takový příjemce má stejná práva jako poctivý držitel. Z toho podle mého názoru vyplývá, že poctivý příjemce není povinen k náhradě za plody a užitky.*

Jestliže poctivý příjemce zcizil předmět bezdůvodného obohacení, je podle § 3001 nového OZ pro vypořádání bezdůvodného obohacení určující, zda se tak stalo úplatně nebo bezúplatně. Pokud poctivý příjemce předmět obohacení zcizil za úplatu, může podle své volby vydat buď peněžitou náhradu, anebo co utřzil. Zcizil-li tentýž předmět bezdůvodného obohacení bezúplatně, nemá vůči němu ochuzený právo na náhradu. Tu smí požadovat po osobě, která předmět od obohaceného nabyla a nebyla v dobré víře.

V ustanovení § 3001 odst. 2 NOZ je upraven další případ, kdy není obohacený povinen k náhradě. Určujícím kritériem je zde dobrá víra, či absence jeho svolení. Pokud získal předmět obohacení za těchto okolností a nemůže jej vydat, není povinen k náhradě, ledaže by tím vznikl stav zjevně odporující dobrým mravům.

Vznikne-li situace, kdy jedna strana plnila podle neplatné smlouvy, byť nebyla platná, není její právo na peněžitou náhradu, podle výše uvedených ustanovení dotčeno, což platí i v případě, že byl závazek z takovéto smlouvy zrušen. Toto uvádí § 3002 odst. 1. Následující odstavec je věnován užívání věci nabyté podle úplatné smlouvy. Poctivý příjemce je v případě

neplatnosti této smlouvy povinen poskytnout druhé straně náhradu za užívání do výše prospěchu, který tímto nabyl.

Kdo plnil nepoctivému příjemci bezdůvodně, má právo domáhat se vydání toho, co ten od něj nabyl v době, kdy obohacení získal (§ 3003 NOZ), přičemž podle navazujícího § 3004 odst. 1 NOZ musí obohacený, který nebyl v dobré víře vydat vše, co obohacením nabyl, včetně plodů a užitků. Rovněž musí nahradit užitek, který by ochuzený byl získal. Zcizil-li předmět bezdůvodného obohacení za úplatu, má ochuzený právo požadovat, aby mu byla podle jeho volby vydána buď peněžitá náhrada, anebo co obohacený zcizením utržil.

Ten, kdo předmět obohacení vydává, má právo na náhradu nutných nákladů, které na věc vynaložil a může od věci oddělit vše, čím ji na svůj náklad zhodnotil, je-li to možné bez zhoršení podstaty věci (§ 3005 NOZ).

Rekodifikačním základem, při zpracování NOZ, byl například Obecný zákoník občanský z roku 1811 nebo vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z roku 1937, jehož cílem byla modernizace ABGB. Tento rakouský kodex a některé další zahraniční právní úpravy byly rovněž inspirující při vypracování návrhu NOZ. Bez povšimnutí pochopitelně nezůstala ani dosavadní rozhodovací praxe soudů.

Závěr

Bezdůvodné obohacení je významným soukromoprávním institutem, který zajišťuje, aby majetkové přesuny, které byly učiněny neoprávněně, nezůstaly bez právních následků. Právní úprava bezdůvodného obohacení v občanském zákoníku je výsledkem dlouhodobého vývoje, přičemž myšlenka, že bezdůvodné získávání majetkových hodnot jedním subjektem na úkor druhého je nepřípustné, byla prosazována již v období justiniánského práva.

Cílem mé práce bylo podat souhrný výklad o platné právní úpravě bezdůvodného obohacení, analyzovat její jednotlivá ustanovení a poukázat na pluralitu názorů u situací, při jejichž řešení nedochází právní teorie a soudní praxe k jednotným závěrům. Pokusila jsem se nastínit nedostatky platného občanského zákoníku a okrajově jsem zmínila úpravu bezdůvodného obohacení v jiných zákonech, které také upravují občanskoprávní vztahy, a to se zřetelem k její provázanosti s úpravou v ObčZ. V závěru své práce jsem stručně popsala změny, které přináší zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, oproti platné právní úpravě.

Bezdůvodné obohacení je chápáno jako občanskoprávní závazek, z něhož vzniká tomu, kdo se obohatil, povinnost vydat to, o co se bezdůvodně obohatil, a tomu, na jehož úkor k obohacení došlo, právo požadovat vydání předmětu bezdůvodného obohacení. O obohacení jde přitom tehdy, jestliže se plněním někomu dostalo majetkové hodnoty vyjádřené tím, že v jeho majetku došlo buď ke zvýšení aktiv anebo snížení pasiv. Jestliže věcnou legitimací (ať již aktivní či pasivní) je stav, který vyplývá z hmotného práva, potom v případech bezdůvodného obohacení je pasivně legitimován ten, jehož majetek se na úkor druhého neoprávněně zvětšil nebo u koho nedošlo ke zmenšení majetku, ač k tomu mělo v souladu s právem dojít. Tak je tomu proto, že předpokladem odpovědnosti za získané bezdůvodné obohacení, které se musí vydat, není protiprávní úkon obohaceneho ani jeho zavinění, nýbrž objektivně vzniklý stav obohacení (přesun majetkových hodnot), k němuž došlo způsobem, který právní řád neuznává. Aktivně legitimovaným subjektem k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení je ten, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno. Jelikož je odpovědnost za bezdůvodné obohacení objektivního charakteru, předpokladem jejího vzniku není protiprávní úkon ani jeho zavinění; obohacenej je povinen jej vydat, a to bez ohledu na skutečnost, zda takový stav zavinil či nikoliv. Povinnost vydat bezdůvodné obohacení je založena na principu naturální restituce, tj. na principu navrácení v předešlý stav; tím je určen především rozsah restituovaného plnění. Obsah restituční povinnosti je pak vymezen tak, že musí být zásadně vráceno to, co bylo bezdůvodně přijato. Navrácením bezdůvodného

obohacení musí být dosaženo stavu, jaký zde byl v okamžiku, kdy bylo bezdůvodné obohacení získáno. Je nerozhodné, že v mezidobí došlo ke snížení hodnoty získaného obohacení nebo jeho spotřebování.

Ochuzený nemá ovšem právo na vrácení všech finančních prostředků, které vynaložil na majetek obohaceného, nýbrž má právo domáhat se vydání obohacení jen v takovém rozsahu, v jakém se zhodnotil majetek obohaceného. Jde-li o investice (bez právního důvodu) do nemovitosti, pak se její vlastník bezdůvodně obohatí v rozsahu, v němž se nemovitost provedenou investicí oproti předchozímu stavu zhodnotí, a nikoli v rozsahu vynaložené investice.

Není-li osoba povinná (obohacený) z bezdůvodného obohacení schopna přijaté plnění oprávněnému vrátit, například proto, že bylo poskytnuto ve formě provedených výkonů, je povinna vrátit bezdůvodné obohacení peněžitou formou. Obdobná situace nastává tehdy, kdy obohacený vykonával bezplatně právo, které by mu jinak příslušelo pouze z titulu platně uzavřené smlouvy. Závazek vzniklý z bezdůvodného obohacení nezaniká tím, že obohacený se předmětu obohacení zbavil (např. jej v mezidobí prodal, daroval, zničil apod.), případně, že v důsledku jiných okolností, jím již nedisponuje (např. jej ztratil, byl mu odcizen apod.); jeho povinnost v takovém případě trvá s tím, že místo vydání konkrétního předmětu obohacení nastupuje režim peněžité náhrady jako ekonomické protihodnoty toho, co nemůže být vydáno.

Spočívalo-li bezdůvodné obohacení v plnění na základě neplatné nebo zrušené smlouvy, jsou ve vzájemném vztahu pouze její účastníci. To platí bez ohledu na to, zda se v souvislosti s plněním z takové smlouvy obohatil i někdo jiný nebo zda v souvislosti s plněním došlo k bezdůvodnému obohacení i na úkor někoho jiného. Aktivní a pasivní věcná legitimace je tak dána pouze na straně účastníků smlouvy. Povinnost vydat bezdůvodné obohacení získané plněním z takové smlouvy má pouze ochuzený vůči tomu, kdo byl druhou smluvní stranou.

Dosavadní právní úprava výslovně (na rozdíl od nového občanského zákoníku) upravuje skutkovou podstatu bezdůvodného obohacení spočívajícího v majetkovém prospěchu získaného z nepoctivých zdrojů. Přestože zákon „nepoctivý zdroj“ nedefinuje, je za bezdůvodné obohacení získané tímto způsobem považováno takové nabytí hodnot, které není v právním řádu uznáváno. Jde především o případy, kdy je prospěch získán trestnou činností, nedovoleným podnikáním, spekulací, obchodováním s pašovaným zbožím, popř. činností, která sice nedosahuje intenzity trestné činnosti nebo činností z různých důvodů trestně nepostižitelnou (pro nepřičetnost pachatele, pro amnestii apod.), která však je v rozporu s dobrými mravy.

V optice stávajících rekodifikačních změn nezůstala nedotčena ani úprava bezdůvodného obohacení. Až soudní praxe však ukáže, zda přílišná kasuistika nové právní úpravy, prodloužení objektivní promlčecí doby či úplné vyřazení úpravy vydávání bezdůvodného obohacení státu, nepřinese problémy při naplňování všech funkcí institutu bezdůvodného obohacení.

Shrnutí

Tato diplomová práce se zabývá bezdůvodným obohacím v občanskoprávních vztazích. Účelem práce je zhodnocení současné právní úpravy tohoto institutu v zákoně č. 40/1964 Sb., Občanském zákoníku. Postupně analyzuji předpoklady vzniku bezdůvodného obohacím, jednotlivé skutkové podstaty a zaměřím se také na právní následky, které získání bezdůvodného obohacím provázejí. Součástí práce je poukázání na problematické aspekty platné právní úpravy a pojmenování jejích nedostatků, se zřetelem k někdy odlišným názorům právní teorie a soudní praxe. Jedna kapitola je věnována úpravě bezdůvodného obohacím v právu duševního vlastnictví, kde se v první řadě zaměřím na odlišné stanovení rozsahu v zákoně č. 121/2000 Sb., o právu autorském a 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví, v porovnání s občanským zákoníkem. Vzhledem k rekodifikaci soukromého práva, jejímž základem je zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, nemohu opomenout ani na úpravu neoprávněných majetkových přesunů v tomto novém kodexu, kterou na některých místech porovnam s právní úpravou dosavadní.

Summary

This diploma thesis deals with unjust enrichment in the civil law. The purpose of the thesis is to summarize this institute in the current legislation, especially in Act No. 40/1964 Coll., the Civil code. Gradually, I analyze the conditions of unjust enrichment in Czech legal system, the individual merits of the unjust enrichment and I also focus on the legal consequences that accompany obtaining of the unjust enrichment. My diploma thesis points out the questionable aspects of the legislation and names the major shortcomings, in respect to the divergent opinions given by the legal theory and judicial practice. One part of this thesis is devoted to adjusting the unjust enrichment based on the intellectual property rights and I primarily focus on determining the different extent of unjust enrichment in the Act No. 121/2000 Coll., and the Act No. 221/2006 Coll., compared to the Civil code. Due to the recodification of private law, which is based on Act No. 89/2012 Coll., Civil code, I can not forget to adjust the unauthorized transfer of property in this new Civil code and in some cases I compare it with present legislation.

Seznam klíčových slov

bezdůvodné obohacení, neoprávněný majetkový prospěch, kondikce, občanský zákoník, promlčecí doba, naturální restituce, peněžitá náhrada, závazek, obohacený, ochuzený, ediční povinnost, dobrá víra, obnova narušené majetkové rovnováhy, právní následky bezdůvodného obohacení.

The list of keywords

unjust enrichment, unlawful property benefit, condictio, civil code, limitation of time, natural restitution, monetary compensation, obligation, enriched subject, impoverished subject, editorial duty, good faith, restitution of violated property balance, legal consequences of unjust enrichment.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje – monografie, komentáře

ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Občanský zákoník: komentář, Svazek II.* Praha: Panorama, 1987, 819 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník – Velký akademický komentář.* Praha: Linde, 2008, 2640 s.

FIALA, Josef. *Občanské právo hmotné.* 3. opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2002, 433 s.

KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s.

KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2.* 4. vydání. Praha: ASPI, 2005, 612 s.

KORECKÁ, Věra. *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu.* Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1981, 137 s.

LAVICKÝ, Petr. *Přehled judikatury ve věcech bezdůvodného obohacení.* Praha: ASPI, 2006, 416 s.

PLECITÝ, Vladimír, VRABEC, Josef, SALAČ, Josef. *Základy občanského práva.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, 262 s.

SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo III.* 1. vydání. Brno: Právnick, 1926

SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona. *Civilní kodexy: 1811-1950-1964.* Brno: Doplněk, 1993, 602 s.

SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, 254 s.

ŠALOMOUN, Michal. *Ochrana názvů, postav a příběhů uměleckých děl.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 196 s.

ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, JIŘÍ, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 2321 s.

TELEC, Ivo, TŮMA, Pavel. *Autorský zákon komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 989 s.

VANĚK, Josef. *Neoprávněný majetkový prospěch.* Praha: Panorama, 1987, 234 s.

Odborné články

ELIÁŠ, Karel. Zánik obligace splněním jinému než věřiteli nebo jiným než dlužníkem. *Právní rozhledy*, 2010, č. 4, s. 115

- HANDLAR, Jiří. Oprávnění třetí osoby splnit závazek dlužníka a bezdůvodné obohacení podle §454 Obč. Z. *Soudní rozhledy*, 2003, č. 9.
- KLEGA, Lukáš. Výše bezdůvodného obohacení při investicích do cizí nemovitosti. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 6, s. 35
- MALENOVSKÝ, Radek. K jednomu aspektu bezdůvodného obohacení v případě neplatné či zrušené smlouvy dle §457 Obč. Z. *Právní rozhledy*, 2007, č. 21, s. 780
- PETROV, Jan. Bezdůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého. *Bulletin Advokacie*, 2011, č. 5, s. 27 an.
- POKORNÝ, Milan. O bezdůvodném obohacení podle novelizovaných ustanovení občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 1993, č. 6, s. 185
- SÝKORA, Jan. Stát jako oprávněný z nároku na vydání bezdůvodného obohacení. *Právní fórum*, 2011, č. 9.
- ŠTURSOVÁ, Lucie. Význam ustanovení § 456 věty druhé občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2008, č. 1-2, s. 29
- TULÁČEK, Jan. Bezdůvodné obohacení podle autorského zákona. *Bulletin advokacie*, 2008, č. 7-8, s. 35.

Soudní judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 10. října 2007, sp. zn. I. 383/05
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2002, sp. zn. 25 Cdo 643/2000
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 5. 1972, sp. zn. 2 Cz 59/71
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. 3. 1975, sp. zn. 2 Cz 3/75
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 4. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1180/2000, SJ 137/2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. ledna 2001, sp. zn. Cdo 968/99
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 11. 2002, sp. zn. 25 Cdo 2715/2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 1999, sp. zn. 25 Cdo 2578/98, R 53/2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 25 Cdo 2107/2000, R 5/2005
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 1. 1995, sp. zn. 1 Cdo 74/93
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2003, sp. zn. 29 Odo 289/2001, R 23/2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 1999, sp. zn. 2 Cdon 837/96
- Rozsudek vrchního soudu v Praze ze dne 28. 6. 1994, sp. zn. 7 Cdo 23/92
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 7. 2000, sp. zn. 22 Cdo 195/99
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 4. 1975, sp. zn. 2 Cz 8/75, R 30/1977
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 1997, sp. zn. 2 Cdon 944/97

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99, R 5/2002
Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 4. 2008 České republiky sp. zn. 33 Odo 806/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. Března 2008, sp. zn. 33 Odo 79/2006
Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 6. 1994, sp. zn. 7 Cdo 23/92
Zhodnocení občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29. 9. 1987, sp. zn. Cpj 41/87, R 41988
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99, R 5/2002
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 8. 2007 sp. zn. 30 Cdo 2758/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 33 Odo 877/2001
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2009, sp. zn. 33 Odo 1642/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2004, sp. zn. 33 Odo 221/2002
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2008, sp. zn. 32 Cdo 389/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2005, sp. zn. 33 Odo 485/2004
Zhodnocení občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29. 9. 1987, sp. zn. Cpj 41/87, R 4/1988
Zhodnotenie občianskoprávného kolégia Najvyššieho súdu SSR zo dňa 21. 12. 1978, sp. zn. Cpj 37/78, R 1/1979
Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 3. 1975, sp. zn. Cpj 34/74, R 26/ 1975
Zpráva Najvyššieho súdu SSR zo dňa 22. 11. 1985, sp. zn. Pls 2/85, R 25/1986
Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 3. 1975, čj Cpj 34/74, R 26/1975

Internetové zdroje a odkazy

www.nsoud.cz

www.usoud.cz

www.mvcr.cz

Důvodová zpráva k NOZ. [online]. [cit. 23. března 2012]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/OZ_Duvodova_zprava_11042011.pdf>.

Právní předpisy

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., Obecný zákoník občanský

zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 65/1965 Sb. účinného od 1. ledna 1966

zákon č. 40/ 1964 Sb., občanský zákoník, v původním znění

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č. 99/ 1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 221/2006 Sb., o vymáhání práv z průmyslového vlastnictví, ve znění pozdějších předpisů

vládní návrh nového občanského zákoníku (schválený vládou ve znění změn přijatých Legislativní radou vlády, květen 2011)

